

CHAPTER 9

KENTSEL MEKÂNLARIN DÖNÜŞÜMÜNDE GÜNDELİK HAYATIN ETİK KODLARININ YAPIBOZUMU ÜZERİNE KURAMSAL BİR YAKLAŞIM

A THEORETICAL APPROACH ON THE DECONSTRUCTION OF ETHICAL CODES OF DAILY LIFE IN TRANSFORMATION OF URBAN SPACES

Cem TUTAR¹

¹Asistant Professor, Uskudar University, Faculty of Communication, Visual Communication Design Department,
Istanbul Turkey

e-mail: cem.tutar@uskudar.edu.tr

DOI: 10.26650/BS/SS41.2021.001-4.09

ÖZET

Toplumsal bir üretim biçimi olarak mekân, egemenlik ve güç ilişkilerinin yansıdığı önemli bir alandır. Neoliberal dönemin değişen üretim ilişkilerinin bir sonucu olarak hem kentsel hem de kırsal alanlar hızlı bir dönüşüm içine itilmektedir. Ülkemizde akışkan bir modernitenin dinamiklerine doğru süregiden bir dönüşüm, “kır ve kentin mekânsal pratikleri arasındaki geçirimsizlik halini güçlendirmekte”, modernliğin örgütlü düzenlemelerinden uzaklaşmaktadır. Dönemin neo-liberal politikalarının yarattığı değişimlerin gereği toplumun özgül belirleyici parametreleri olan geçicilik, hız, sürekli dönüşüm ve risk algısı gündelik hayat pratiklerinin bir parçası haline gelerek, mekânların görünen ilişkilerinde yerlerini almaktadır. Çeşitli kent mekânlarının kendi içinde özgünlüğünü korumaya devam eden gündelik toplumsal ilişkilerinde; dinin, geleneğin, modern toplumun belirleyici olduğu etik kodlara, bazen katı bağlılık gösterilmekte bazen de kır ve kent kültürünün eklektik, hatta yok sayıcı ara çözümleriyle bir var olma çabası gösterilerek, neo-liberalizmin yarattığı gerilimler aşılmaya çalışılmaktadır. Bu durum modern toplumun kurumsal işleyişi içinde bir sapma davranış olarak belirlenim gösterebilmektedir. Süreç, iletişim teknolojilerinin hızlandırdığı kültürü yerinden çıkarma düzenekleri olarak işlerken, kırsal ve kentsel ilişkilerin zaman ve mekânı birbirinden ayrılmaktadır. Mekânların değişen bu insan ilişkileri, medyadaki kurgulanan olgusal ve kurmaca temsillerin içinde yerini alarak seyirlik bir nesne haline gelmektedir. Medya ticari bir yaklaşımla yaşanan toplumsal olayların artalanındaki nedenleri ortaya

koyma konusunu atlayarak, izlenebilir olmayı dikkate almaktadır. Bu nedenle çeşitli niteliklerdeki suç olarak görülen “sapma davranışları” tekrar eden medya temsilleri içinde yerlerini alarak, görünür hale gelmektedir. Bu çalışmada modern dünyanın risklerinden kaçınma yolları ve kentsel alanda gündelik hayatı düzenleyici pratiklerin gerisindeki etik kodların dönüşümü, medyanın bu süreçteki önemi eleştirel bir paradigma içinde değerlendirilmektedir.

Anahtar Kelimeler: Kentsel Mekan, Gündelik Hayat, Suç Davranışı, Sosyal Sapma, Medya, Televizyon

ABSTRACT

Space is a significant area where domination and power relations are reflected as a social production form. A transformation, continuing towards the dynamics of a liquid modernity in our country, “strengthens the permeability state between rural and urban spatial practices” thus, it is moved away organised arrangements of modernity. Temporariness, speed, continuous transformation and risk perception, which are specific determinant parameters of society as a result of changes caused by neoliberal policies of the period, take their places in the apparent relationships of spaces by becoming a part of daily life practices. In daily social relationships of various urban spaces going on to maintain its authenticity in itself, ethical codes, determined by religion, tradition, modern society, are sometimes followed strictly, and tensions caused by neo-liberalism are sometimes attempted to be overcome by trying to exist with eclectic and even ignoring interim solutions of rural and urban culture. This case may be determined as a deviant behaviour in the organisational process of modern society. These changing human relationships of spaces take their places in factual and fictional representations produced in media and they become theatrical objects. For this reason, “deviant behaviours”, considered as crimes in different respects, take their places in recurrent media representations and become apparent. In this study, ways for avoiding risks of the modern world and transformation of ethical codes behind regulatory practices of daily life in the urban area and significance of media in this process are discussed in a critical paradigm.

Keywords: Urban Space, Daily Life, Crime Behaviour, Social Deviance, Media, Television

EXTENDED ABSTRACT

Most of the studies conducted in sociology focus on a time-centred analysis. Space-centred studies began to be emphasized in the 1960s when, in addition to traditional time-centred analyses, postmodern thought became widespread. Two basic orientations which occurred in these years started this transformation. The first is postmodern perspective emphasizing the locality, and the second is the studies of Henri Lefebvre establishing new relationships between the space and social relations by reviewing Marx’s production-based perspective, especially in the period following 1960. After the studies of Lefebvre (2010), an urban theory called *New Marxian Theory* emerged in the 1970s. This theory, enriched by studies by

researchers such as David Harvey, Manuel Castells, John Logan and Harvey Molotch, argued that the basic reason for problems in urban life is the capitalist way of production organization.

Giddens underlines that modern societies began to live in a period called the end of tradition (Giddens and Pierson, 2001: 126). In this regard, traditions, customs, ways of working and human existence, previously determining the normative framework of rural daily life, changed shape due to the effect of neoliberal policies on the space, and differences between attitudes and behaviours of urban area and rural life began to decrease. The globalizing effect of culture over communication technologies strengthened the acceleration in this area. While Bauman dealt with this period in the context of modernity discussions, he urged that the concept of modernity, dating back to Enlightenment Thought, took a liquid state in this period (Bauman, 2018: 11-13).

Harvey, arguing that there is a strong orientation towards neoliberalism and describing liquid modernity since the 1970s in respect of political-economic thought and practices, emphasizes that the neo-liberalization process brought many “*creative destructions*” along with it. Destroyed ones are not only prior organisational frameworks and powers but also divisions of labour, social relations, welfare services, lifestyles, ways of thinking, loyalty to the ground and the strongest habits (Harvey, 2015: 10-11). While the process was previously moving towards the weakening of the nation-state mechanism, being at the centre of power relations in the political and social arena, today, large metropolises stand out as time and space associations where power relations are redefined in the intersection axis of the global and local.

The goal of this study was to examine the phenomena, such as alienation, anomie and crime behaviour, occurring due to the effect of neoliberal policies on daily life of individuals in the context of the social production of space, through representations in media while discussing the social transformation in urban spaces and in daily life as a result of capitalist production relationships. This study discussed the subject in a theoretical perspective over the paradigm created.

The basic economic activity in the metropolitan area is consumption due to the effect of the neoliberal market economy. While capitalism organises time and space of daily life on the basis of consumption activity, the media has an instrumental importance in this respect. As a result of this, in a social life in which culture is mediated through media, economic, social and cultural differences among social groups are increasingly felt. The masses, unable to achieve lifestyles idealised by media due to economic and social reasons, feel the risk perception

more deeply as a determinant feature of the period and live tension between social goals and organisational ways they will use in order to achieve these. Therefore, existing organisational ways are personally made flexible and lifestyles idealised by media are attempted to be achieved in this respect.

While the process becomes apparent as a deviant behaviour from the organizational structure of modern society, the media broadcasts theatrical elements. While human being, atomised in the anonymity of modern urban life, loses the guidance of traditional values, s/he is in an irregular and alienated world. While the social reality occurs in the interaction process of media, established symbolic universes constitute the meaning repertoire of individuals. In such a case, the “deviant behaviours”, considered as crimes in different respects, take their places in recurrent media representations and become apparent. The crime can be transformed into a solution, lifestyle practices of challenge area for existence in daily life practices of the atomized people of the crowded spaces of urban. Therefore, audio-visual representations related to anomic events extend normative patterns of individual’s daily life by making them flexible. The media has changed social perception of deviation by redrawing the border of normality related to crime and deviation in its own time and space organisation. While highlighting the most dramatic, lively and memorable one, it attempts to explain the problems, especially criminals, with categorized examples as a whole.

Giriş

Toplumbilim alanından yapılan çalışmaların büyük kısmı zaman merkezli bir çözümlemeyi çalışmalarının odak noktasına koymaktadır. Bu düşüncenin temeli Hegel'in sürekli ilerlemeyi benimseyen doğrusal tarih anlayışına ve rasyonel düşüncenin ön plana alındığı Aydınlanma Düşüncesine kadar dayandırılabilir. Geleneksel zaman merkezli çözümlemelerin yanında özellikle 1960'lı yıllarla birlikte postmodern düşüncenin yaygınlaşmasıyla mekân merkezli çalışmalara doğru bir kayma yaşanmıştır. Söz konusu yıllarda yaşanan iki temel eğilim bu dönüşümü başlatmıştır. Bunlardan ilki postmodernliğin yereli öne çıkararak bakış açısı iken ikincisi özellikle 1960 sonrası dönemde Marks'ın üretim temelli bakış açısını gözden geçirerek toplumsal ilişkilerle mekân arasında yeni bağlar kuran Henri Lefebvre'nin çalışmalarıdır. Lefebvre'nin çalışmalarından sonra 1970'lerle birlikte *Yeni Marksçı Teori* olarak adlandırılan bir şehir teorisi ortaya çıkmıştır. David Harvey, Manuel Castells, John Logan ve Harvey Molotch gibi araştırmacıların çalışmalarıyla zenginleşen bu teori kentsel yaşamdaki problemlerin temel nedeni olarak üretimin kapitalist tarzda örgütlenmesi olduğunu öne sürmüşlerdir. Üretimin post-fordist emek süreçleri bağlamında küresel düzlemde örgütlenmesi, sermayenin akışkanlığı ve modernitenin parametrelerinden olan ulus devletin toprağa dayalı "teritoryal" örgütlenme şeklinin aşılması sonucu ulaşılan noktada küresel alanda öne çıkan kentler dönemin özellikleri olarak öne çıkmaktadır. Kapitalizmin üretim ve yeniden üretim süreçleri gündelik hayatın tüm alanlarını planlamaya başlarken söz konusu dönemle birlikte kent ve kırsal arasındaki geçirimlilik hali artmaktadır. Yaşanan dönüşüm sürecinde toplumsal ilişkiler özellikle iletişim teknolojilerinin hızlandığı kültürü yerinden çıkarma düzenekleri olarak işlerken kırsal ve kentsel ilişkilerin zaman ve mekânı birbirinden ayrılmaktadır.

Giddens modern toplumların geleneğin sonu olarak adlandırılan bir dönemde yaşamaya başladıklarının altını çizmektedir. Bu kavram geleneğin tamamen ortadan kalktığı anlamına gelmemektedir. Geleneksel kültürler ve iş yapma biçimleri Batı toplumlarında da dâhil olmak üzere varlığını sürdürürken geleneğin icadı ve yeniden icadı süreci devam etmektedir. Ayrıca küreselleşme ve düşünürselliğin hız kazanması sonucunda gelenekler hayatımızın büyük kısmında şekil değiştirmiş ya da yok edilmiştir. Gelenekler tüketim toplumunun meta evreninde Kitsch'e dönüşerek varlığını sürdürmektedir (Giddens ve Pierson, 2001, s. 126). Bu bağlamda daha önce kırsal yaşamın gündelik yaşamının normatif çerçevesini belirleyen gelenekler, görenekler, iş yapma biçimleri ve insani varoluş şekilleri neoliberal politikaların mekân üzerindeki etkisiyle şekil değiştirmiş, kentsel alana ait tutum ve davranışlar ile kırsal yaşam arasındaki farklar azalmaya başlamıştır. Kültürün iletişim teknolojileri üzerinden

küreselleştirici etkisi bu alandaki ivmeyi güçlendirmektedir. Ayrıca 18. yüzyılın sonlarıyla birlikte mekanik saatin icadıyla birlikte zaman uzamdan ayrılmıştır. Kapitalist sistem zamanı boşalttığı gibi uzamı da boşaltarak uzamın yerle bağlantısını kesmiştir. Zaman ve uzam bu dönemle birlikte rasyonel olarak örgütlenirken uzmanlık sistemleri yerinden çıkarma düzenekleri olarak işlerken simgesel işaretler gibi toplumsal ilişkileri bağlamından çıkarmaktadır (Giddens, 2004, s. 25-34). Neoliberal dönemle birlikte zaman ve mekân kapitalist sistemin dinamiklerine göre planlanırken özellikle nüfusun büyük kısmının yaşadığı kentsel mekânlarda gündelik hayat yapısal olarak dönüşmüştür. Hız, geçicilik, sürekli dönüşüm ve risk algısı kentsel mekânların görünen ilişkilerinde yerini almaktadır. Bu yapı içerisinde kitle iletişim araçları da yerinden çıkarma düzenekleri olarak işlerken içerdikleri uzmanlık bilgileriyle de kapitalist sistemin gündelik hayatının üretim ve yeniden üretim sürecinde etkin rol oynamaktadır.

Bauman söz konusu dönemi modernite tartışmaları bağlamında ele alırken tarihsel kökeni Aydınlanma Düşüncesine bağlı olan modernite kavramının bu dönemde akışkan bir hal aldığını dile getirmiştir. Bauman'a göre toplum, ekonomi ve politika alanında yaşanan küreselleşme olgusunun bir sonucu olarak modernlik düşüncesinin günümüzde bir hedefi yoktur. Yüz yıl önce "modern olmak" en üst mükemmellik aşamasına ulaşmaya çalışmak demek iken şimdi sonu gelmeyen bir gelişme süreci, ulaşılabilecek bir nihai amacın ve bir isteğin olmaması anlamına gelmiştir. Bu anlamda dünya akışkan bir hal kazanmıştır; akışkanlık katılığın zıddı değil katılık arayışının bir sonucudur. Akışkanlığın başlıca nedeni kısaca liberalleşme "*deregülasyon*" denen, iktidarın yani yapabilme erkinin politikadan yani nelerin yapılması gerektiğine karar verme yetkisi olan merciden ayrılması, bunun sonucunda ise eyleyicinin yani failin ortada olmadığı durumdur. Bir diğer neden ise karşılıklı bağımlılıklar ağıyla örülü dünya üzerindeki eylemin çok merkezliliğidir (Bauman, 2018, s 11-13, s. 18). Politik sorumluluk ve toplumsal alanda yaşanan düzensizlik hali küresel düzeyde bir risk ekolojisini devreye sokarken Bauman'ın bahsettiği gibi failin ortadan kalkmasıyla beraber risklere ilişkin genel bir sorumsuzluk hali bu dönemde modern kentlerin gündelik yaşamına sirayet etmiştir.

Akışkan modernliği niteleyen neoliberalizme 1970'lerden itibaren politik-ekonomik düşünce ve pratikler bağlamında güçlü bir yöneliş olduğunu vurgulayan Harvey, neoliberalleşme sürecinin pek çok "*yaratıcı yıkımı*" beraberinde getirdiğini vurgulamaktadır. Yıkılanlar sadece önceki kurumsal çerçeveler ve iktidarlar değil; iş bölümleri, sosyal ilişkiler, refah hizmetleri, teknoloji karışımları, yaşam biçimleri, düşünce şekilleri, toprağa bağlılıklar ve en derin alışkanlıklardır. Neoliberal anlayış aynı zamanda kentsel alanda yapısal

değişikliklerin yaşanmasına neden olmuştur¹. Bu bağlamda eskinin sermaye birikimi ve sınıf temelli sanayi kenti bu dönemde değişikliğe uğrayarak tüketim temelli yeni bir yapıya kavuşmuştur (Harvey, 2015, s. 10-11, s. 55). Tüm bu süreç içerisinde uluslararası güçlerin etkisiyle ulus devletin aşınmakta ya da sönmüldüğünü vurgulayan Bauman, sürecin nedenlerinin tam olarak bilinmeyeceğini, nedenler bilirse bile sönmülmenin önceden tahmin edilemez ya da engellenemez olduğunu vurgulamaktadır (2006, s. 67-68). Süreç daha önce politik ve toplumsal arenada iktidar ilişkilerinin merkezi konumundaki ulus devlet mekanizmasının güç kaybetmesi yönünde ilerlerken günümüzde büyük metropoller küresel ile yerelin kesişim ekseninde iktidar ilişkilerinin yeniden tanımlandığı zaman ve uzam birliktelikleri olarak öne çıkmaktadır.

Neoliberal ekonomik yapının etkisi sonucunda özellikle 1980'lerden sonra kentlerde yaşanan mekânsal ve toplumsal dönüşümleri salt içsel dinamiklerle açıklamak yetersiz kalınca, kentlerle küresel ilişkiler arasındaki bağıntıyı açıklamak üzere *dünya kenti* ve *küresel kent* kavramları ortaya konulmuştur. John Friedman dünya kenti tezinde kentlerde yaşanan yapısal değişikliklerin, dünya ekonomisine eklemlenme biçimine ve bu süreçte yer alan işgücünün mekânsal farklılaşmasına göre belirlendiğini öne sürmüştür. Saskia Sassen ise küresel ekonomik ilişkilerin küresel kentleri yarattığını vurgulayarak bu alandaki kültürel öncülleri vurgulayarak söz konusu kentlerin dünya ekonomisinin işleyişini sağlayan stratejik hizmetlerde uzmanlaştıklarını savunmaktadır (Öncü ve Weyland, 2010, s. 15-18). Küresel düzeyde neoliberal piyasaların desteklediği kapitalizmin bu yeni örgütlenme şekli ile sadece kentler değil kırsal alanlarda yeniden şekillenmektedir. Kapitalizmin eşitsiz doğası sonucunda kentsel yaşamda ve kent ile kır yaşamı arasındaki gerilimler artmaktadır. Giddens'in vurguladığı gibi iletişim teknolojileri ve kitle iletişim araçları bu dönemle birlikte yerinden çıkarma düzenekleri olarak işlerken toplumsal alandaki polarizasyonu da beslemektedir. Medyanın taşıdığı küresel kapitalizmin evrensel değer ve normları günümüzde kır-kent ayrımı gözetmeksizin tüm mekânlara sirayet etmekte ve onları dönüştürmektedir. Burada öne çıkan tüketici kimlik ve öznelliklerin tıpkı mekânsal pratikler gibi dönemin egemen güçlerinin bir ürünü olduğu söylenebilir. Bu bağlamda geleneğin ve ona bağlı toplumsal yaşamın normatif

1 Neoliberalleşme hem siyasette hem ekonomide neoliberal, farklılaşmış, piyasa odaklı, popülist bir tüketicilik ve birey özgürlükçülüğü kültürünün inşa edilmesini gerektirmiştir. Örneğin 1970'lerle birlikte New York'ta kapitalist yeniden yapılanma ve sanayisizleşme şehrin ekonomik tabanını yıllarca aşındırınca hızlı banliyöleşme şehir merkezinin büyük kısmını yoksulluk içinde bırakmıştır. Refah devleti uygulamalarının bir kenara bırakılması sonucunda şirketlerin refahı ön plana geçerken şehrin seçkin kurumları şehri kültürel ve turistik bir merkez imajıyla satmak için harekete geçmiştir. Yönetici seçkinler, kültür alanının dünyanın her yerinden farklı kozmopolit akımlara açılmasını desteklemek için harekete geçerken narsistik bir benlik, cinsellik ve kimlik keşfi, burjuva kent kültürünün ana teması haline gelmiştir. Böylelikle kentsel mekanların postmodern kültürün etkisi altında gösteri kent ve tasarım kent tanımlamaları içerisinde pazarlanabilmesinin önu açılmıştır.

çerçevesi esnetilerek genişlemekte yerel değerler ve unsurlar küresel kozmopolit bir tüketici kültürün içerisinde erimektedir.

Kentleşmenin modern toplumların gündelik hayatına etkileri 19. yüzyılın sonlarından beri dünya üzerinde büyük bir değişime neden olmuştur. Köy veya küçük şehirlerden büyük şehirlere geçiş sürecinde insanoğlunun yaşamış olduğu fiziksel çevre geniş ölçüde değişirken Ayda Yörükan'a göre bu değişiklik çeşitli belirtilerle ortaya çıkmıştır: İlk olarak insan tabiattan koparken giderek bütünüyle kendi eseri olan yapma bir çevre içerisinde yaşamaya başlamıştır. İkinci olarak aşırı şehirleşme olgusuyla birlikte fert, köy veya küçük kasabaların sıcak, samimi ve mahrem grupları ile ilişkisini kaybetmiştir. Üçüncü olarak ise fert şüphesiz köy veya kasaba gibi küçük topluluklardan kopmakla, bir bakıma ferdi eğilimlerini ve yaratıcı güçlerini geliştirmek ve gerçekleştirmek için daha fazla imkân bulabilse de özellikle büyük şehir içerisinde ferdiliğini kaybetme tehlikesi ile baş başa kalmıştır². Son olarak ise modern şehir, aşırı bir merkezleşme-yoğunlaşma sürecinin sonucu olarak ortaya çıkarken artık şehir hayatının insana neler kazandırdığı değil, neler kaybettiirdiği noktası üzerinde durulmaktadır. Burada sosyologlar ve sosyal psikologların yaptıkları çalışmalarda şehirlerde genç suçluluğu, suçluluk, intihar, boşanma, fuhuş ve alkolizm gibi sosyal problemlerin gittikçe arttığı gözlemlenmektedir (2006: 163-168). Yaşanan toplumsal dönüşüm özellikle kentsel yaşam içinde ortaya çıkan suç ve sapma davranışlarını artırırken, toplumsal anomi ve yabancılaşma duyumu modern kentlerin gündelik yaşamı içerisinde bireyler tarafından gittikçe daha fazla hissedilmektedir.

1. Çalışmanın Amacı ve Yöntemi

Bu çalışma, kapitalist üretim ilişkileri sonucunda kentsel mekânlarda ve gündelik hayatta yaşanan toplumsal dönüşümü eleştirel perspektiften ele alırken mekânın toplumsal üretimi bağlamında neoliberal politikaların bireyin gündelik hayatına nüfuz edişi sonucunda yaşanan yabancılaşma, anomi ve suç davranışı gibi olguları medya üzerindeki temsiller üzerinden irdelemek amacıyla yapılmıştır. Bu bağlamda neoliberal politikaların mekân ve toplumsal yaşam üzerindeki etkilerini irdelemek amacıyla bir kuramsal çerçeve oluşturulmuştur. Çalışmada *Henri Lefebvre* ve 1970'lerle birlikte kent çalışmaları alanında kapitalist üretim ilişkileriyle

2 Büyük şehirlerde insanın ferdiliğini kaybetme nedenleri enformasyon teknolojilerinin yaygınlığı ile toplumsal iş bölümü ve uzmanlaşmanın etkileri altında toplanabilir. Şehir ortamında enformasyon teknolojilerinin yoğunluğu, haber ve bilgi bombardımanı dezenformasyon sürecine neden olarak kişilerin kendi başlarına düşünme ve karar verme yeteneklerini azaltmaktadır. İş bölümü ve uzmanlaşma süreci ise Marksist anlamda emeğin yabancılaşması sürecine neden olurken fert şehir ortamında anonimlik ve yabancılaşma sonucunda sadece iş bölümü kapsamında diğer insanlarla ilişki kurmaktadır. Bununla birlikte şehir ortamında fert çeşitli sosyal gruplarla ilişki kurarken çoğunlukla farklı ve çelişmeli rol performansları kendisinden beklenilmektedir.

mekân arasında doğrudan bağ kuran *Yeni Marksçı Teorinin* mekânın toplumsal üretim kavramı, kentsel alanda bireyin yaşantısına etki eden makro dinamikler sonucu gündelik hayatı düzenleyen pratiklerin gerisindeki etik kodların dönüşümüne etki eden sosyal psikolojik etmenler ve bu süreçlerdeki medyanın rolü ve önemi üzerinden bir paradigma oluşturulmuştur. Çalışma oluşturulan paradigma üzerinden konuyu teorik çerçevede tartışacaktır.

2. Mekânın Toplumsal Üretimi ve Kentsel Mekânların Dönüşümü

Günümüzde kapitalist ekonomik model küresel düzeyde toplumları örgütleyen ve biçimlendiren makro bir dinamiktir. Toplumların ticari yaşamında paranın keşfi ve devamında ilkel mübadele biçimlerinden pazar ekonomisine geçiş süreciyle birlikte paranın değişim değeri toplumları değiştiren ve dönüştüren temel etken olmuştur. Coğrafi keşiflerden, endüstri devrimine ve neoliberal ekonomik modele kadar geçirdiği dönüşüm içerisinde toplumsal yaşamı ve onun varlığını sürdürdüğü mekânı kapitalizm, rasyonel saiklerle planlayıp, örgütlemiştir. Tarihsel gelişim süreci de göz önüne alındığında para ekonomisi, kentsel mekânlar ve toplumsal değişim arasında güçlü bağlar bulunmaktadır.

Mekânın dönemin ekonomik ve siyasal dinamikleri temelinde bir egemenlik alanı olarak toplumbilim alanında tartışılmasını sağlayan kişi gündelik hayat sosyolojisinin kurucusu olarak nitelenebilecek olan Henri Lefebvre'dir. Modern dünyada gündelik hayatı Marksist bir bakış açısıyla üretim merkezli sorgulayan Lefebvre için mekân ve zaman analizi kuramsal düşüncesinin merkezini oluşturmaktadır. Mekânın siyasal olduğunu vurgulayan Lefebvre için mekânın toplumsal üretimi dönemin ekonomik ve siyasal güçlerinden ayrı tutulamaz. Kapitalist ekonomik model içerisinde genelde mekân özelde ise kentsel alanlar üretim güçlerinin isteği doğrultusunda planlanmaktadır. Bu anlamda tarihin ürünü olan mekân, maddi planlamanın, mali planlamanın ve mekân-zaman planlamasının bulunduğu yer olarak öne çıkmaktadır. Lefebvre mekân üzerindeki egemenlik ilişkilerini ortaya koymaya çalışırken kendisinin "*arkitektonik*" olarak adlandırdığı bir yöntem³ ile mekânın yapısını oluşturan tabakalar, egemenlik ve tortu gibi kimi metaforları analiz etmektedir. Bu kapsamda mekânın üç boyutu bulunmaktadır; mekânsal pratikler, mekân temsiliyetleri ve temsiliyetin

3 Lefebvre'nin yöntembilimsel anlayışı Marksist düşüncenin gözden geçirilip eksikliklerinin giderilmesi ve katı Marksist düşüncenin ekonomik indirgemecilik şeklinin bir kenara bırakılarak Marks'ın eserlerinde söz ettiği bütünsel insan fenomenine ulaşmak gibi parçalı bilim yapısının aşılması üzerine kuruludur. Bu bağlamda Lefebvre için bu durumun çözümü Marksist analizden uzaklaşmak değil onu inceltmek ve üretim tarzı ile mekân arasında ilişkileri görünür kılmaktır. Lefebvre, yöntem olarak gerileme-ilerleme "*régressive-progressive*" olarak adlandırılan yöntemi kullanarak şimdiki zamanın analizinden yola çıkıp, güncel çelişkileri anlamak için geçmişe uzanmış ardından yeniden şimdiki zamana geri dönerek gelecekte oluşabilecek potansiyeller araştırmıştır. Ayrıca daha önce etnoloji, beşerî coğrafya, antropoloji, tarih ve sosyoloji gibi parçalı uzmanlık bilimlerinde dağılmış olan mekân incelemelerini yeniden toparlayarak birleştirmeye çalışmaktadır.

mekânları (2014, s. 39-40, s. 241-244). *Mekânsal pratik*, toplumsal pratiğin bütün veçhe, eleman ve momentlerinin ayrılarak alana yansımından ibarettir. Politik pratiğe bağlılığı yüzünden bu praksis birden fazla çelişkiyi içerip derinleştirmektedir. Bunlar bilginin politik kullanımı, bu kullanımı maskeleyen bir ideolojiyi ve teknolojik bir ütopyayı içerir. *Mekân temsiliyetleri*, bilgi biçimleri, planlama teknikleri ve devlet aracılığıyla mekânı örgütleyen ve temsil eden pratiklerdir. Haritalar ve planlar gibi. *Temsiliyetin mekânları* ya da mekânın kolektif deneyimi ise mekân çerçevesinde simgesel farklılaşmaları ve kolektif fantezileri, hâkim pratikler karşısında direnişleri ve ortaya çıkan bireysel ve kolektif ihlal biçimlerini kapsamaktadır. Kadınların, çocukların vb. mekânı gibi. (Lefebvre, 2014, s. 39-40, s. 243; Urry,1999, s. 42-43).

Genelde mekânın toplumsal üretiminde olduğu gibi sermayenin mekânsal örgütlenmesi incelendiğinde de kendine özgü koşulları kapsayan bir mekân üretim sürecini içerdiği görülmektedir. Bu süreç fiziksel olduğu kadar toplumsaldır. Sermayenin mekânsal örgütlenmesiyle kapitalist sistem içinde kent kavramının geçirdiği dönüşüm ilişki içindedir. Tarihsel süreç içerisinde kurulan ilk kentler tarımsal ve dini özellikleriyle tanımlanmıştır. Orta Çağ Avrupa'sında savunma amaçlı kale kent tasarımları bulunurken toplumsal ve bilimsel alanda yaşanan düşünsel ve teknik gelişmeler sonucunda yaşanan Endüstri Devrimi kenti o güne kadar açıklamada kullanılan geleneksel tanımlamaların bir kenara bırakılmasını sağlamıştır. Yaşanan toplumsal dönüşüm sürecinde kentin hem fiziksel hem de toplumsal örgütlenme şeklinde bir farklılaşma yaşamıştır. Yaşanan bu teknik gelişmeler üzerinden Gideon Sjoberg, kenti üç dönem üzerinden incelemiştir. Endüstri Devriminin beraberinde getirdiği sanayileşme süreci ve teknik ilerlemelerin kentsel yapı üzerinde etkilerine odaklanan Sjoberg, yaşanan değişimler sonucunda kentsel yapının farklılaştığını savunmuştur. Teknolojik yeniliklere odaklanarak kentlerin gelişim sürecini, sanayi öncesi kent, geçiş dönemindeki kent ve sanayi kenti olmak üzere üç döneme ayırmıştır. Her dönemin kendisine has özelliklerinin var olduğunu savunan Sjoberg, odak noktasına kentin sürekli değişim içinde olduğunu koymuştur. Yaşanan değişimlere bağlı olarak kentsel alanda önemli değişikliklerin yaşandığını vurgulayarak, zaman içerisinde geleneksel değerlerden modern değerlere bir dönüşümün yaşanacağını ve sonuçta geleneksel değerlerin yok olacağı görüşünü ortaya koymaktadır (1960). Batı temelli bir gelişme anlayışının tezahürü olan bu bakış açısı benzer süreçlerden geçen toplumları modern olarak nitelerken diğerlerini geleneksel ya da modern öncesi toplumlar olarak adlandırmaktadır.

Neo-Marksist yazın içinde mekân ve kent sosyolojisine çalışmalarında ayrıcalıklı yer tanıyan David Harvey amacının kapitalist sistem içerisinde kent sürecini anlamak olduğunu

belirtmektedir. Bu bağlamda ikiz temalar olarak gördüğü birikim ve sınıf mücadelesi temelinde süreci anlamaya çalışmaktadır. Birikim rejimi sonucunda emek gücü sömürülerek kapitalistin kâr hanesine yazılmaktadır. Emekçiler sahip oldukları mal olan emek gücünü piyasada özgürce satışı sunarlar ancak iş sürecindeki kapitalistin egemenliği eşitsiz rekabet koşulları oluşturarak istihdam ettikleri insanlara daha fazla baskı uygulamak zorunda kalırlar. Bunun sonucunda kapitalist birikim formu emek ile sermaye arasında bir sınıf mücadelesi ortaya çıkar. Sınıf içindeki çelişki bağlamında kapitalist mübadele süreci her zaman bireysellik gerektirirken değer yasası daima kendini sosyal bağlamda ortaya koyar. Bunun sonucunda kapitalistin bireysel çıkarıyla kolektif sınıf çıkarı tamamen çelişki içinde kalmaktadır. Emek üzerinde sermaye tahakkümü olması kapitalist toplumun sınıfsal karakterini oluşturmaktadır. Tahakkümün oluşmasının nedeni emekçinin yaşamak için ücret karşılığında kapitaliste kar sağlamak zorunda olmasıdır. Sınıf olarak kapitalistlerin kendilerini yeniden üretmelerinin yolu kârın dayandığı tabanı sürekli genişletmektir. Böylece “birikim için birikim”, “üretim için üretim” ilkesi üzerinde bir toplum kavramına ulaşılır. Kapitalizm devrimci bir üretim tarzı olarak üretim alanında getirdiği yenilikleri tüketim alanında da devam ettirir. Yeniliklerin hayat tarzlarına, organizasyonel formlara ve mekânsal kompozisyonlara yayılması zorunludur. Kent siyasetinin mayası ve içerdiği çeşitli sosyal hareketler bu yenilik sürecinin parçasıyken bu sürecin ayrıntıları en az kapitalist ürün yeniliği, teknolojik ve yersel değişim kadar öngörülmez niteliğe sahiptir. Bu bağlamda kentleşme bir şeyden ziyade bir süreç olarak kavranmalıdır. Sabit mekânsal sınırlardan yoksun olan süreçte kent siyaseti akışkan biçimde tanımlanmış ama yine de açık olarak belirlenmiş bir mekân dâhilinde işleyen genel anlamda politik süreçleri kapsamaktadır (2017, s. 93-95, s. 181-182).

Kapitalizmin gelişme stratejileri içerisinde birikimin yoğunlaştığı ve küresel finans kurumlarının desteklediği kentsel alanlar ideolojik bir yapıya sahiptir. Mekânın üretimi dönemin ekonomik ve politik güçlerinden ayrı tutulamayacağı için mekân bu anlamda dönemin egemen güçlerinin hegemonya aracı olarak öne çıkmaktadır. Bu anlamda özellikle kentsel mekânlarda söz konusu alanda yaşayan tüm toplumsal sınıfların ve grupların hakkı olduğunu savunan Lefebvre, 1970 yılında *Kentsel Devrim* adlı kitabında bu konuyu etraflıca tartışmıştır. Lefebvre için kent *virtüel*⁴ bir nesnedir. Kentsel mekânı kırsal ve endüstriyel süreçlerden sonra gerçekleşecek bir süreç olarak ele alan düşünür bu alanda üç düzeyi vurgulamaktadır; genel düzey, karma düzey ve özel düzey. Genel düzeyde irade ve temsil olarak iktidar ve devlet uygulamaları bulunmaktadır. Bu düzey en yaygın dolayısıyla en soyut ama aynı zamanda sermaye piyasası ve mekân politikasını içeren temel ilişkiler düzeyidir.

4 Kentin virtüel bir nesne olarak ele alınması onun bir süreç ve praksis içinde algılanması anlamına gelmektedir.

Karma düzey, genel düzey ile özel düzey arasına inşa edilmiş ve edilmemiş alanları kapsar. Örneğin yollar, meydanlar, bulvarlar, belediye gibi kamu binaları. Özel düzey ise tek inşa edilmiş gayrimenkuller, meskenler anlamına gelmektedir (2013, s. 76-78).

Kentsel mekânın genel, karma ve özel düzeylere eşlik eden üretim, tüketim ve boş vakit gibi farklı işlevlerden oluştuğunu belirten Lefebvre mekânların farklar üzerinden inşa edildiğini vurgulayarak *diferansiyel mekân teorisini* ortaya koymuştur. Kentsel mekân, karşıtlıklar, zıtlıklar, üst üste ve yan yana koymalar, mekânsal-zamansal mesafelerin ve uzaklaşmaların bir bileşiminden meydana gelmektedir. Bu nedenle mekânda birbiri üzerine gelen veya gelmeyen, birbirini absorbe eden ya da etmeyen üç tabaka bulunmaktadır: kırsal mekân, endüstriyel mekân ve kentsel mekân. Ayrıca kentsel mekândaki genel, karma ve özel düzeyler *izotopiler*, *heterotopiler* ve *nötr mekanlara*⁵ denk düşmektedir (2013, s. 119-122). Lefebvre'nin hem genel mekân teorisi hem de kentsel mekân teorisi bu çalışmanın temel sorunsalı ile yakından ilişkilidir. Toplumsal mekân kavramı bir yandan ekonomik ve politik bir idare şekli olarak mekânı dönemin egemen güçlerine hegemonya aracı olarak bağlarken diğer yandan kentsel alanda yaşanan mekânsal farklılaşmalar kapitalist yaşam içinde bireyin toplumdaki ve diğer küçük gruplardan kopmasını teşvik edici bir yapıya sahip olmasını sağlamaktadır. Bu durumda Lefebvre'nin kentsel mekâna ait vurguladığı özelliklerden biri olan kırsal, endüstriyel ve kentsel mekânların üst üste binmesi sonucunda kent ile kır arasındaki geçirimsizlik artmakta bu alanlarda yaşanan toplumsal ilişkilerin normatif yapısı neoliberal politikaların desteklediği kapitalist üretim ve tüketim süreçleri boyunca esnetilerek genişletilmektedir. Süreç bireyin özellikle kentsel alanda yaşadığı anomi, yabancılaşma ve suç davranışları gibi sapmış davranışlara yönelimi şeklinde gelişmektedir.

Kentsel alanda yaşanan bu sosyolojik ve sosyal psikolojik nedenli sorunların temelinde sanayi kentine ait tasavvur içinde gelişen modern kent tasarımının beraberinde getirdiği sorunlar ve yine bu temelden beslenen kent-taşra dikotomisinin artık geçersiz hale gelişi yatmaktadır. Toplum bilim alanındaki kent kuramlarında bu ikili karşıtlık farklı düşünürlerce ele alınmıştır. Marx ve Engels'in kent görüşleri daha çok *Alman İdeolojisi* adlı yapıtlarında yer almaktadır. Buna göre bir ülkedeki iş bölümü sanayi ve ticareti tarımdan ayırmakta ve bunun sonucunda ise kırsal alanlarla kentlerin çıkarları arasında bir zıtlık oluşmaktadır. Kent, üretim araçlarının, anamalin, gereksinimlerin toplanmış olduğu, yüksek zevklerin temsil edildiği yerler olarak tanımlanırken, kırsal alanlar yalnızlık ve dağınıklığın simgesi olarak görülür. Durkheim kenti, işbölümü ve dayanışma kavramlarıyla ilişkili olarak ele alır. Toplumdaki

5 İzotopiler aynı olanın yerleridir ve yakın düzeni işaret ederler. Heterotopiler hem dışlanmış hem de iç içe girmiş olan, öteki yer ve ötekinin yerleridir ve uzaklardaki düzeni işaret eder. Nötr mekânlar ise bunların arasında bulunan kavşaklar, geçiş yerleri, yok değerinde olmayan fakat önemsiz alanlardır.

işbölümünün iki etmenle arttığını vurgulamaktadır; bunlardan ilki özdeksel yoğunluk olarak adlandırılan belirli bir yerdeki nüfus yoğunluğudur ikincisi ise tinsel yoğunluk olarak adlandırılan bir toplumun üyeleri arasındaki etkileşim ve toplumsal ilişkilerdir. Durkheim çağdaş toplumun anomik durumunun belirtileri olan patolojik bozukluklara kentte rastlandığını dikkat çekmektedir. Max Weber, nüfusun bir kent kavramsallaştırmasında yeterli ölçüt olmadığını vurgulamıştır. Önemli olan kentin ekonomik ve siyasal örgütlenme biçimidir. Kentin pazar yeri olma özelliğini öne çıkaran Weber, tüketim kenti ile üretim kenti arasında ayrışmaya gider. Bunlardan ilki antik ve orta çağların ticaret kentidir. İkincisi ise kentin dışı için üretim yapan fabrikaların, zanaatların yer aldığı kenttir. Louis Wirth ise kentliliğin ekolojik, örgütsel ve sosyo-psikolojik özelliklerini kapsayan bir kent kuramı geliştirmiştir. Köy ve kenti bir süreklilik içindeki iki uç olarak gören Wirth için köy ve kent arasında görülen ayrımlar bu süreç içinde işlerken kentin üç karakteristik özelliği olduğunu; nüfus büyüklüğü, yoğunluk ve heterojenlik vurgulamıştır. Kentlerde, kentsel olmayan “*folks*” yaşam biçimleri olabileceği gibi kentsel yaşam biçimleri de kentlerin dışına uzayabilir. Ulaşım ve iletişim araçlarındaki ilerlemeler kent ve köy arasındaki benzerlik ve ayrımları geçersiz kılmıştır (Keleş, 2017, s. 132-135). Kent kavramının tarihsel gelişim sürecine bakıldığı zaman kapitalist üretim ilişkilerinin sanayi kentinin belirleyicisi olduğu görülmektedir. Ancak neoliberal ekonomik düzenle birlikte ekonomi alanındaki deregülasyon mekânsal pratikler alanına da taşınmış ve eskinin sınırları belirli, işlevsel farklılaşma üzerine kurulu modern kentleri yerlerini metropol alanlara bırakmaya başlamıştır.

Üretim araçları ve ilişkilerindeki rasyonalizasyon süreci sadece kentsel alanları değil aynı zamanda kent dışını da etkilemektedir. Günümüzde yaşanan dönüşüm endüstriyel/kentsel ilişkilerin kırsallaşması yönündedir. Süreç çağdaş kapitalizmin endüstriyel sınıflarının parçalanması, ayrıştırılması ve sanayisiz bir ekonomi ile buna eşlik eden toplumsal ilişkilerin getirilmesi yönünde gelişmektedir (Urry, 1999, s. 111-112). Urry'nin açıklamaları takip edildiğinde Batı tipi sanayileşme sonrası kentleşmenin tezahürlerinden bahsettiği görülmektedir. Bu açıdan bakıldığında gelişmiş ülkeler ile gelişmekte olan ülkeler arasında kentleşmeyi etkileyen farklı dinamikler vardır. Kentleşmeyi etkileyen temel dinamik ekonomik etkinliktir. Gelişmiş ülkelerde tarım ekonomisinden sanayi ekonomisine ve daha sonra da hizmet ekonomisine geçiş süreci yaşanmıştır. Gelişmekte olan ülkelerdeki ekonomik gelişme, sanayi devrimi aşamasına girmeden veya girmiş olsalar dahi gerçek anlamda sanayileşmeden hizmet ekonomisi aşamasına geçiş şeklinde gerçekleşmiştir. Bu ise toplumun sınıfsal katmanlaşmasından ekonomik etkinliğin çeşitlenmesine kadar pek çok alanın derinden etkilenmesini doğurmuştur (Ökmen ve Parlak, 2008, s. 211-212).

Günümüzde kentsel ve kırsal alanlar arasındaki ayrımın ortadan kalkmaya başlaması sonucunda metropolitan alanlar ön plana çıkmaktadır. Kentsel ve kırsal alanlar arasındaki modern dönemdeki dikotomik ilişki kentsel alanlar ile taşra arasında da kurulabilir. Taşra ile kırsal alanlar arasında fiziksel ve simgesel bağ ekonomik geçinme şekli olarak tarımsal üretim şeklindedir. Taşra modernist bakış açısından kentsel alandaki endüstriyel ilişkilere eklenememiş hem ekonomik ve hem insan ilişkileri bağlamında farklı bir toplumsal yapılanmanın ürünüdür. Ancak postmodern dönemle birlikte kent ve kırsal alanlar arasındaki dikotomik ilişki de yapı bozumuna uğramıştır. Tanıl Bora'ya göre taşralılık sadece bozkır kasabalarında, Anadolu'nun uçlarında değil aynı zamanda en modern ve dünyaya en açık muhitlerde görülebilir. Kültür endüstrisinin ürünleri davranış kodları ve imge paketlerine doldurduğu kentsel alana ait özellikleri genişleyen ölçekte ve mekânda pazarlamaya başlamıştır. Modernist bakış açısının kent taşra dikotomisi hızla sönümlenirken örneğin İstanbul ile diğer büyük şehirler arasındaki makas da açılmaktadır. Ayrıca İstanbul'un küresel ekonomiye eklenmiş metropolitan çekirdeği dünya şehrine dönüşürken geri kalanı taşralaşmaktadır. Kısacası birbirinin üzerine kapanan iki zıt süreç işlemektedir. Bir yanda şehirler taşralaşırken diğer yandan taşrada şehirleşmenin şekilleri gözlemlenebilmektedir. Tüm bu süreçte merkez-çevre ilişkisinin yapısı değişmektedir (2016, s. 38-45). Ekonomi alanında neoliberal politikalara yöneliş, üretim yerine tüketim ve hizmet sektörünün yükselmesinin önünü açmıştır. Enformasyon ve bilişim teknolojilerinin desteklediği bu toplumsal yapıda kentsel alanlarda büyük değişimler yaşanmaya başlamıştır. Bu bağlamda örgütlü modernliğin ve ulus devletin koruyucu kozası altında varlık gösteren kent merkezlerinin giderek çözülmesi kentin tarih boyunca taşıdığı dini, ekonomik, kültürel ve iletişim boyutlarındaki anlamını yitirmesi yönünde gerçekleşmektedir. Metropol alanlar dikotomik olarak modern kentin karşısında yer alırken bu alanları tanımlayan kavramlar tüketim kültürü, uydu kent yaşamı, yeni orta sınıflar, iletişim teknolojileri ve kimlik olarak sıralanabilir.

Lefebvre'nin mekân teorisinde vurguladığı gibi kapitalizm gündelik yaşamı ve mekânsal pratikleri ayrıştırma ve bölme üzerinden yönetmektedir. Mekânsal ayrışma toplumsal alandaki çözülmeyi de güçlendirirken bir yandan tüketim toplumunun suni reçetelerine uygun bir yaşam tarzı ile diğer yandan kapitalist sistemin toplumsal örgütlenmesine katılmayan bir anlamda sistemin dışında kalan kitlelerin anomik ve suç bölgeleri ile ilişkilendirilmesi gündeme gelmektedir.

3. Kapitalizmin Gündelik Hayat Pratiklerine Yerleşmesi ve Toplumsal Alanda Yaşanan Dönüşüm

Kapitalist ekonomik model içerisinde mekânın toplumsal üretimi kavramının aynı zamanda endüstrileşme ve modernleşme süreçleriyle yakından ilişkili olduğu görülmektedir. Modernleşmenin Batı temelli bir toplumsal gelişme modeli olarak farklı gelişme evrelerini içerirken bu süreçler küresel düzeyde eşitsiz olarak yapılanmıştır. Yani bu anlamda bir tek modernleşme kavramından bahsedebilmek güçtür. Literatürde bu konu *çoklu modernlikler* ya da *çoğulcu modernlikler* olarak kavramsallaştırılmıştır. Çoklu modernlik savı farklı kültürel miraslar ve sosyo-politik koşullar tarafından şekillendirilen kültürel olarak spesifik modernite formlarının var olduğunu öne sürmektedir. Bu formlar değer sistemleri, kurumları, aile modellerinden sosyo-ekonomi kurumlara ve kitle iletişimine kadar tipik bir özellik taşımaktadır. Çoklu modernlikler yaklaşımı Batı sosyolojisindeki farklı yaklaşımlara rağmen modernleşmeyi dünya kültürlerinin homojenleşmesiyle eşitlemeye eğiliminde olan klasik yaklaşımlara karşıt olarak ortaya çıkmıştır. 1950 ve 1960'lı yıllarda klasik sosyoloji geleneğinde baskın olan modernleşme teorilerinin eleştirisini içeren çoklu modernlikler kavramı, Sovyet rejiminin çöküşü, küreselleşme süreci, çağdaş dünyanın doğası üzerine tartışmaların artmasıyla toplumbilim alanında kendisine yer açmıştır (Sachsenmaier ve Riedel, 2002, s. 1-3). Kavramın ortaya çıkışında kökenleri Aydınlanma Düşüncesine dayanan modernliğin savunduğu değerleri gerçekleştirememesi ve oluşan yeni toplumsal yapıdan bu kurumsal yapıdan ve normatif çerçeveden giderek uzaklaşılmasının etkin olduğu görülmektedir.

Kaya'ya göre çoklu modernlikler perspektifi bilgi sosyolojisinin epistemolojik bir sorunsallaştırması değil daha çok sosyal dünyanın gerçeklikleri üstüne bir yansımadır. Bu anlamda toplumu entegre olmuş işlevsel bir sistem olarak kavrayan klasik modernleşme kuramından bir kopuşu ifade etmektedir. Çünkü Parsons'ın çalışmalarında ortaya koyduğu yapısal işlevselci yaklaşım toplumu işlevsel farklılaşma üzerine kurulu bir yapı olarak tezahür ederken buradaki görece denge halini vurgulamış ve toplumu organik işlevsel bir bütün olarak tanımlamıştır. Oysa modernlik koşulsuz ve tüm yönleriyle evrenselleşmeye yönelik bir gelişme değildir. Modernlik toplumsal yapı ve fail arasındaki yani aktörler arasındaki çatışma ve gerilimleri sona erdirememektedir. Bu nedenle toplumlar ve medeniyetler arasındaki çatışma ve gerilimleri de sonlandıramamaktadır (2005: 2-4). Görüldüğü üzere modernlik düşüncesinin tek tipleştirici bir bakış açısına karşıt olarak gelişen çoklu modernlikler kavramı toplumsal yapı içindeki yapı ve failerin farklılaşması üzerinden her toplumsal momentte gerçekleşecek modernleşme eğiliminin farklı düzeylerde ve eşitsiz olacağını vurgulamaktadır. Bu bağlamda

farklı toplumlar farklı mekânlar farklı modernleşme düzeyleri ile birlikte var olmaktadır. Bu durum kapitalist toplum yapısı içerisinde mekânsal gerilimleri de artırmaktadır.

Henri Lefebvre, mekânsal pratikler içindeki eşitsizlikleri ortaya koyarken aynı zamanda mekân ve zaman sosyolojisi üzerinden kapitalist toplumların gündelik yaşamını⁶ tanımlamaya çalışmıştır. *Gündelik Hayatın Eleştirisi* adlı kitabında felsefi idealizme ve genel olarak Batı felsefesine karşı eleştirel bir tavır alan Lefebvre için modern öncesi toplumlarda her nesne ve faaliyet bir tarzla ilişki içindedir. Kapitalizm ve burjuva toplumunun getirisi olan uzmanlaşma ve iş bölümü toplumsal alanda yabancılaşmanın kaynağıdır. Modern kapitalist devlet yapılanması gündelik yaşamın mekânsal ve zamansal olarak ayrıntılı bir programlanmasını yaparken uzmanlık bilimleri bu alanı parçalamaktadır. Sonuçta her geçen gün Marks'ın bahsettiği bütünsel insan fenomeninden uzaklaşmaktadır (Gardiner, 2016, s. 111-118). Lefebvre için gündelik yaşam, kapitalist üretim ilişkilerinin bir parçası olarak ideolojik anlamda geçici uzlaşmaların kurulduğu toplumsal bir üründür. İçinde çatışmalı pek çok unsuru barındıran gündelik yaşam bu yapıdan dolayı ideolojik bir özelliğe sahiptir. Özellikle toplumun ekonomik örgütlenmesi temelinde kapitalist sistem içerisinde eşit pay alamayan toplumsal gruplar gündelik yaşam içerisinde dezavantajlı konumdadır. Bu toplumsal yapıda asıl sorunun özne sorunu olduğunun altını çizen Lefebvre, *Bürokratik Yönlendirilmiş Tüketim Toplumu* kavramıyla gündelik hayatın artık itinayla incelenen bir nesne ve örgütlenme alanı olduğunun altını çizmektedir. Gündelik hayat, üretim-tüketim-üretim şeklinde bir kapalı devre olarak varlık kazanırken gereksinimler önceden biçimlendirilmekte arzu ise bu yapıda harekete geçirici motif olarak öne çıkmaktadır. Bu açıdan gündeliklik, örgütlenmiş ya da tüketime yönlendirilmiş diye tanımlanan toplumun yani modernliğin temel ürünü olarak öne çıkmaktadır (2010, s. 86). *Bürokratik Yönlendirilmiş Tüketim Toplumu* kavramı gündelik yaşamın zamansal ve mekânsal koordinatlar ekseninde kapitalist sistemin saiklerine göre üretim ve yeniden üretim süreçlerini içermektedir.

Kapitalizmin gelişim sürecinde modern kent toplumunda gündelik hayatın üretimi aynı zamanda bu toplumsal mekândaki bireyin öznelliklerinin üretim sürecini de kapsamaktadır. Modernlik düşüncesi toplumsal alandan metafizik bilginin dışlanması yoluyla dünyanın rasyonalizasyon süreci ve doğanın araçsallaştırılmasını beraberinde getirdiği kadar bireyin aydınlanma sürecini de gündeme getirmiştir. Bu bağlamda toplumsal alandaki dünyevileşme

6 Lefebvre öncelikle gündeliklik kavramı üzerinde durmaktadır. Felsefi hayat ve felsefi olmayan hayat dikotomisi içinde var olan gündeliklik kavramı felsefi olmayan anlamına gelmektedir. Bu açıdan aslında tam da felsefenin araştırma konusunu oluşturmaktadır. Lefebvre, felsefe ile gündeliklik kavramı arasındaki bu ikiciliğin aşılacak bir anlamda meta-felsefe yapılarak hem felsefenin hem de gündelik olanı anlamaya çalışan parçalı bilim dallarının uzmanlık sistemlerinin aşılması gerektiğini vurgulamıştır. Buna göre gündeliklik ile modernlik ilişki içerisindedir biri diğerini saklamakta ya da görünür kılmaktadır.

süreci ile birlikte ele alındığında *Tanrısal Özne* fikrinden *İnsan Özneye* geçiş süreci yaşanmıştır. Bu kavram insanda varolan düşünsel ve üretken güçlerin harekete geçirilmesi, öne çıkarılmasıyla birlikte insanın yaratılan öznedan, yaratan özneye dönüşümünü içermektedir (Ercan, 2003, s. 31). Tarihsel süreç içerisinde modernitenin ilk dönemi salt araçsal akıl ve teknik verimliliğe vurgu yapan sınırlı bir modernlik anlayışına dayanırken insani özneyi dışlayan bir tutum içindedir. Oysa modernlik üzerine düşünümSELLİK fikri geliştikçe toplumsal alanda bireyin etkin bir fail özne olarak tanımlanmasının önu açılmıştır. Bu sürecin itici gücü bilgi ve iktidar arasında ilişki kuran modern epistemolojidir. Öncelikle Batı Avrupa’da ortaya çıkan ve geleneksel kurum ile toplumsal ilişkiler dizgesinin modernleşmesini içeren süreç, gelenekselliğin modernleşmesi bağlamında toplumsal alandaki düşünsel yapıları da yapı bozumuna uğratmıştır. Böylece özellikle 19. yüzyıl ile birlikte yeni bilme şekilleri ve araçları yani epistem-(ler) ortaya çıkmıştır.

Michel Foucault modern toplumların içerdiği bu epistemolojik dönüşümü buna bağlı gelişen öznellik şekillerini ve disiplin sistemlerini çalışmalarında ayrıntılı olarak analiz etmiştir. Bu bağlamda epistem bir bilgi alanı olarak iktidarla ve bunun bireysel düzlemde alımlanması ve bu uzmanlık bilgisi üzerinden kişinin kendisiyle kurduğu ilişki yani etik alanıyla ilişki içindedir⁷ (2011, s. 14). Modernlik ile birlikte kurulan yeni hakikat düzeni kendisinden önceki toplumsal düzeni topyekûn değiştirerek sistemin araçsal istekleri doğrultusunda yeni hakikat rejimlerini dolaşıma sokmuştur. Hakikat rejimleri dönemin bilimsel bilgi, teknik ve söylemlerinin bir alanda vücut bulmuş hali olarak bireylerin gündelik yaşamına sirayet etmektedir. Foucault için beden siyasal bir alanın içindedir. Beden kuşatılıp damgalanırken, terbiye edilip azap çektirilirken, onu işe koşar ve törenlere zorlarken iktidarın doğrudan müdahalesine maruz kalmaktadır. Bu karmaşık ilişkiler yumağı bedenın ekonomik kullanımına bağlıdır. Beden üretici bir güç olduğu için iktidar ve egemenlik ilişkileri tarafından kuşatılmış durumdadır. Bu durum siyasal anatomi olarak adlandırılmaktadır (2006, s. 63, s. 66). Sonuç olarak Foucault için modern toplumlarda öznelliklerin inşası dönemin egemen kurumlarının ve onların gündelik yaşamdaki disiplin edici pratiklerinin bir ürünüdür. Bu çalışma açısından kentsel mekânlar içerisinde neoliberal politikaların etkisiyle tüketici öznenin kurulması ya da sisteme eklemelenemeyen grupların sapma ve anomik durumlar içerisinde tanımlanmasında Foucault’un vurguladığı disiplin sistemlerinin ve öznelliklerin yakın ilişkisi bulunmaktadır.

Kapitalizmin gündelik yaşam pratiklerine yerleşme sürecinde ve kentsel alanlarda yaşanan anomik durumların sosyolojik ve sosyal psikolojik dinamiklerini anlama sürecinde

7 Çalışmalarında iktidarın mikrofiziğini yapmak ve kendiliğın soy kütüğünü çıkarma amacıyla olan Foucault için kendinin tarihsel bir ontolojisini yapmak bilgi öznesi, iktidar ilişkilerinin öznesi ve kendi eylemlerinin etik öznesi olarak nasıl kurulduğunun araştırılması anlamına gelmektedir.

Georg Simmel'in açıklamaları aydınlatıcı olmaktadır. Simmel bir anlamda Foucault'un disiplin sistemleri içerisinde konumlanan modern bireyin öznelliğini inşa sürecinde yaşadığı problemleri teorik olarak geniş bir çerçevede tartışmıştır. Bu bağlamda çalışmalarında endüstriyel üretim süreçleriyle hiç ilgilenmeyen Simmel'in amacı bu ekonomik ilişkiler sürecinin dolaylı sonuçlarının bireysel deneyimleme biçimleridir. *Modern Kültürde Çatışma* adlı eserinde kentsel yaşamın getirisi olan kayıtsızlık ve bıkkınlık halini, güvensizlik ve farklı olma istencini ve buna bağlı olarak gelişen tuhaflık halini gözler önüne sererken tipolojik bir bakış açısıyla bu özellikleri taşıyan bireyi *metropol tipi kişilik* kavramı ile açıklamıştır. Simmel'e göre yukarıda sayılan kişilik özellikleri metropol yaşantısı ile kasaba-taşra yaşamı arasındaki farkların doğal bir sonucu olarak ortaya çıkmaktadır (2011, s. 23-25, s. 86-87, s. 93). Simmel, kent yaşamı içerisindeki bireyin psikik hallerini ortaya koyarken bu sürecin artalanında kapitalizmin mekânsal örgütlenmesi yatmaktadır. Modern toplumların gündelik yaşamı sistematik olarak üretim ilişkileri sürecinde programlanırken mekânsal ayrışma beraberinde yalıtılma ve yabancılaşmayı güçlendirmektedir. Simmel bu süreçte ayrıca metropoller ile para ekonomisi arasındaki ilişkiye dikkat çekerek toplumsal alanda yaşanan nicelleşme olgusunun altını çizmiştir. Paranın toplumsal alandaki ilişkilerin nicelleşmesi yönünde nötrale edici bir etkisi vardır. Modern kent sakini bir yandan kentsel alanda pek çok tedarikçiye, işçiye ve hizmete bağlı olsa bile onlarla arasındaki ilişkiyi para üzerinden gerçekleştirdiği için nesnel bir ilişki biçimi içinde yer almaktadır. Metaların hızlı artışı ile para ekonomisi içerisinde nesnelere özne değersizleşme süreci paralel ilerlemektedir. Sonuçta tekil nesne önemsiz ve değersiz hale gelir. Bu bağlamda paranın tekil değeri de gittikçe azalırken bir bütün olarak paranın kapsayıcılığı ve gücü artar (2014, s. 283-287).

Kapitalizmin gündelik hayat pratiklerini şekillendirme sürecinde bireyler para ekonomisinin baskısı altında kitle iletişim araçlarının desteklediği bir toplumsal yapıda öznelliklerini metalar üzerinden inşa etmektedirler. Bir anlamda para insan ilişkileri içerisinde temel ikame aracı haline gelirken para ekonomisine eklenilebilenler ile kapitalist sistemin dışında kalanlar arasındaki toplumsal gerilim artmaktadır. Bu sırada toplumun egemen değerlerinin etik kodları gündelik yaşama yansımaları içinde yapıbozumuna uğramaktadır.

4. Kentsel Alanların Anonimliğinin Medyada Temsili

Modernliğin örgütlü dönemi katı modernlik olarak adlandırılırken günümüzde çağdaş toplumların içinde bulunduğu akışkan modernlik toplumsal alanda geçicilik, hız, risk ve sürekli dönüşümü gündelik yaşam pratiklerinin bir parçası haline getirmiştir. Mekânsal pratikler bağlamında geç modern dönemle birlikte klasik kent-kır karşıtlığının aşılması sonucunda

ortaya çıkan metropoliten alanlar da söz konusu toplumsal yaşamı destekleyerek günümüzün kent yaşamının anomik bir hal almasını sağlamıştır. Klasik toplum bilim kuramında evrimci bakış açısını benimseyen Emile Durkheim toplumsal değişimin dinamosu olarak modern toplumlardaki iş bölümü ve farklılaşmayı görmektedir. Mekanik dayanışma toplumundan organik dayanışma toplumuna geçildikçe nüfusun artması sonucu iş bölümü gelişir bu ise toplumsal alanda uzmanlaşmanın önünü açar. Sanayi öncesi toplumlarda toplumsal bilinç ile bireysel bilinç birbirine benzerken endüstri devrimi sonrası özellikle kentsel yaşam alanlarında bu iki bilinç türü arasındaki fark açılmaktadır (Kongar, 2000, s. 103-104). Kentsel alanda bireyin davranışları kendisinin dışındaki standartlar tarafından saptanmaya başlamıştır. Sonuçta toplumsal alanda yaşanan dönüşüm süreci kentsel alanların anomik bir karaktere sahip olmasını beraberinde getirmiştir.

Kentleşme olgusunu sadece mekân sorunu olarak değil aynı zamanda modernleşme sorunu olarak ele alan Barlas Tolan⁸, anomi olgusunu Durkheim'in bakış açısından hareketle tanımlarken kavramın yabancılaşma olgusuyla ilişkisini dikkat çekmiştir. Marks, emek ve insan doğası arasında doğal bir ilişki olduğuna inandığı halde bu ilişkinin kapitalizm tarafından engellendiğini düşünmüştür. Saptırılan bu ilişkiyi *yabancılaşma* olarak adlandırırken, kapitalist toplumda işçiler üretici etkinliklerine, bu etkinliklerin nesnesi olan ürüne, iş arkadaşlarına ve kendi insani potansiyellerine yabancılaşmaktadır (Ritzer ve Stepnisky, 2019, s. 52-54). Melvin Seeman, eleştirel felsefi bir kategori olan yabancılaşma kavramını sosyolojik bir kavrama dönüştürmek ve saha araştırmalarında ölçülebilir kılmak üzere bir çerçeve geliştirmeye çalışmıştır. *On The Meaning of the Alienation* başlıklı makalesinde yabancılaşma kavramına o güne dek yüklenmiş farklı anlamları ayırt ederek beş boyutlu bir yabancılaşma tanımı geliştirmiştir. Bunlar: güç yitimi olarak yabancılaşma, anlam yitimi olarak yabancılaşma, normlara inancını kaybetme olarak yabancılaşma, yalıtılmışlık olarak yabancılaşma ve kendine yabancılaşma (1959, s. 783-791) olarak sıralanabilir. Barlas Tolan, Seeman'ın yaklaşımını çalışmasında sıklıkla eleştirmiş ve bu yaklaşımla kendisinininki arasına mesafe koymaya çalışsa da yine de yabancılaşma ve anomi kavramlarını kullanırken Seeman'ın çerçevesiyle belli oranda etkileşim içindedir (Özatalay, 2016, s. 116).

Tolan ayrıca Batı dışı toplumlardaki kentleşme şeklini sanaysiz kentleşme olarak adlandırırken Türkiye gibi toplumlarda kentleşme sürecinde yalnızca sanayileşme veya

8 Barlas Tolan, Merton'ın sapma davranışına Parsons'ın yapı ve eylem anlayışını da ekleyerek bir birleşim çabasına giren François Chazel'in özgün yaklaşımını içeren çoğulcu bir tavrı benimsemiştir. , “*Çağdaş Toplumun Bunalımı Anomi ve Yabancılaşma*” adlı yapıtında anominin toplumsal yaşamın tüm alanlarında geçerli olan kuralların gücünü ve geçerliliğini yitirmesi ya da bir kesim için hala geçerli olan kuralların diğer bir kesimin benimsediği ve uyguladığı yeni kurallarla birlikte var olması hali olarak tanımlamaktadır. Toplumsal değişim ve dönüşümün hızı, az gelişmiş ülkelerde ve Türk toplumu gibi aynı zamanda köklü bir kültürel dönüşüm geçiren toplumlarda çok daha büyük olmaktadır. Olgu ve kavram olarak Durkheim'da anomi ve Marks'ın kuramındaki yabancılaşmanın geniş bir çerçevede kullanıldığını vurgulayan Tolan, her iki kavramın çağdaş toplumların tümünde görüldüğünü ve birlikte ele alınması gerektiğini vurgulamaktadır.

yalnızca kırdan kente göçün değil, modern-öncesi üretim ve örgütlenme biçimleri de dâhil olmak üzere, birçok değişme sürecini aynı anda yaşamak zorunda olduklarını vurgulamaktadır. Yaşanan hızlı toplumsal değişme süreci Türkiye'ye has anomik durumu betimlemektedir (Ergur vd. 2007, s. 1-12). Bu açıdan ele alındığında kültürel alandaki hızlı toplumsal değişme sürecini etkileyen iletişim teknolojileri ve kitle iletişim araçları da toplumsal yapıdaki anomi ve yabancılaşma kavramlarıyla yakından ilişkilidir. Barlas Tolan, anomi, yabancılaşma ve sapma davranışı arasında ilişki kurarken Durkheim ve Merton'ın⁹ anomi kavramından aynı şeyi anlamadıklarını vurgulamaktadır. Buna göre Durkheim'ın temel sorunsalı birey-toplum ilişkisi, alt sorunsalı ise özgün bir sosyalleşme kuramı çerçevesinde toplumsal kuralın yokluğu ya da geçerliliğini yitirmesi halidir. Bu bağlamda bu durumun nedenleri ile toplumsal ve bireysel sonuçlarının ele alınmasını tartışır. Oysa Merton, temel olarak anomik ortamın muhtemel bireysel sonucu veya göstergesi olan bireyin kurallardan sapması, yani sapmış davranışın anatomisini inceler. Bu bağlamda Merton'a göre kültürel amaçlar ve bunlara ulaşmak için kurumsallaşmış yollar bakımından insan davranışları incelendiğinde yeni gelişen durum karşısında uyum, yenilik yaratma, şekilcilik, geri çekilme ve isyan olmak üzere beş tane davranış tipolojisi üretilmektedir (Merton'dan aktaran Kongar, 2000, s. 164-165). Merton, anomiyi toplumsal sapma düzeyine indirirken bu olguyu Anglosakson pragmatizmi ve faydacılığı çerçevesinde bireysel açıdan ele almaktadır. Ayrıca toplumsal kuralların üretimi ile ilgili olarak sınıfsal boyutu hiçbir zaman ele almamıştır. Tolan, insan toplulukları ya da bu toplulukların oluşturduğu toplumsal sistemlerin topluluk üyeleri önüne birtakım hedefler koyduğunu ancak bazı durumlarda topluluk üyelerinin hedeflere toplumsal normlar ve kurallar dâhilinde ulaşamadıklarını vurgular. Bu noktada mevcut yapıya ait kurallar ve yasaları çiğnemeye başlarlar. Böylece, insan kendi koyduğu hedeflerin tahakkümü altına girmiş, onların kölesine dönüşmüş ve hedeflerine ulaşırken hem toplumun normlarını bir engel olarak, hem de topluluğun diğer üyelerini birer rakip ve yabancı olarak görmektedir (Özatalay, 2016, s. 122; Tolan, 1980, s. 62). Özetlenecek olursa anomik ortam ile yabancılaşma arasında bir ilişki söz konusudur ve anomik durumun yol açtığı sapkın davranışlar toplumsal yapı içinde kurumlar ve birey arasındaki ilişkilerin düzensizliği sonucu ortaya çıkmaktadır.

Bir toplumda ya da toplumsal grupta hâkim olan değer ve normlara aykırı davranma hali toplumsal sapma¹⁰ olarak tanımlanmaktadır. Toplumsal yapıda bireyler kabaca normlardan sapma gösterenler ve ona uyum gösterenler olarak sadece ikiye ayrılamaz. Bireyler zaman

9 Merton'a göre anomi göstergeleri toplumsal alanda liderlerin kişi ihtiyaçlarına karşı ilgisizlikleri hakkında bir algı sonucunda kuralsız bir toplumda gelecek beklentisinin ve kişisel amaçların gerilemesi anlamına gelmektedir.

10 Toplumsal sapma niteliği ve sonuçları bakımından olumlu ve olumsuz olarak ikiye ayrılmaktadır. *Olumlu sapma*, ekonomik anlamda adil bölüşümün olmadığı bir toplumda daha eşit gelir dağılımı amacıyla izinsiz yapılan gösteriler gibi topluma pozitif katkısı olacak norm dışı davranışları ifade eder. *Olumsuz sapma* ise toplum tarafından onaylanmayan rüşvet, hırsızlık ve cinsel istismar gibi norm dışı davranışları içerir.

zaman toplumsal alanda genel kabul gören davranış kurallarını çiğneyebilirler. Bu bağlamda sapma kavramı, sadece yasayı çiğneyen uyumsuz davranışı tanımlayan suç kavramından daha geniştir (Giddens, 2005, s. 203). Suç ise kişisel alanı aşırıp kamusal alana giren ve yasak olan kural ya da yasaları çiğneyen, buna bağlı olarak meşru cezaların ya da yaptırımların uygulandığı ve kamusal bir otoritenin müdahalesini gerektiren fillerdir. Suçun suç olarak ortaya çıkması için, idari bir sistem ya da uygulayıcı kuruluş tarafından fark edilmesi ve müdahale edilip işlem yapılması gerekir (Gordon, 2005, s. 702). Özetlenecek olursa suç, yasalarda açıkça belirlenmiş yasaklar iken sapma ise yasal bir karşılığı olmayan ancak toplum tarafından kabul edilmeyen davranış ve eylemlerdir. Her suç bir sapma olmadığı gibi her sapma da bir suç değildir denilebilir.

Sapma ya da sosyal sapmaya ilişkin literatüre bakıldığında birbirinden ayrı iki yaklaşımın genel ilkelerinin, kuramsal ve kavramsal çerçevesinin olduğu görülmektedir. Bunlardan ilki sapmayı objektif bir olgu olarak gören yaklaşım iken diğeri sapmayı subjektif bir sorunsal olarak gören yaklaşımdır¹¹. Objektif yaklaşım daha çok sapkının karakteristiklerine ve sapmaya yol açan koşullara odaklanırken, subjektif yaklaşım hem etiketlemede bulunana hem de etiketlemeyi onaylayanlara hem de etiketlenene ve bu üç öge arasındaki etkileşime odaklanmaktadır (Rubington ve Weinberg'den aktaran Çelebi, 1994, s. 188-189). Sapmayı objektif temelde ele alanlar fonksiyonalist, işlevselci görüşten temel alırken subjektif bir sorunsal olarak sapmayı tanımlayanlar sembolik etkileşimci bir temelden hareket etmektedirler. Bu yaklaşımdan hareket eden Howard Saul Becker ise *Dışarıdakiler* (1963) adlı ünlü kitabında aslında sapkınlığın var olmadığını bir davranış biçiminin sadece başkaları tarafından öyle tanımlandığı için sapkın hale geldiğini belirtir. Bu bakış açısına göre sapkınlık, kişinin yaptığı davranışların niteliğinden çok suçluya diğerleri tarafından kurallar ve yaptırımlar uygulanmasının bir sonucudur. Buna göre belirli kişiler toplumsal alanda dışarıdakiler olarak etiketlenir.

Modern dünyadaki kentsel yaşam özellikle kitle iletişim araçlarının etkisiyle giderek daha fazla görsel bir hal kazanırken toplumsal alandaki sembolleştirme süreci ve anlam

11 Toplumlardaki normlar, değerler, normal tanımları üzerinde geniş bir konsensüs olduğu, sapmanın kınama, dedikodu veya yasal eylem, tedavi gibi yaptırımları harekete geçirmesi ve sapmaya karşı gösterilen tepkinin toplumun ortak değer ve normlarını, normal tanımlarını pekiştireceği düşüncesi sapmayı objektif bir olgu olarak gören düşüncenin üç temel sayılısıdır. Sapmayı subjektif bir sorunsal olarak gören yaklaşımın üç temel sayılısı ise şunlardır: kişi ve gruplar birbirleriyle ortak semboller yoluyla etkileşim ve iletişim kurarlar. Bu sembolik etkileşim yoluyla da insanlar birbirlerini tipleştirir ve kategorize ederler. Sapma en iyi sapma sürecinin kendisi incelenerek anlaşılabilir. Sapkın olarak etiketlenmek bir anlamda sapkın olan ve olmayan, suçlu olan ve olmayan arasında farklılık yaratan bir sembolleştirmedir. Son olarak ise kişiler bir diğerlerine, yapılan tanımlama, etiketleme, damgalama temelinde davranırlar. Böylece hasta, suçlu, sapkın vb. olarak etiketlenenlere diğerlerinden ayrı muamelede bulunulur. Bunun karşılığında ise etiketlemeye maruz kalan kişi, etiketine uygun davranışlarla tepkide bulunmaktadır.

üretimi artmaktadır. Medyanın toplumsal gerçeklikle bağlantısı ilgili literatürde üç ana başlık altında tartışılmaktadır. Bunlardan ilki liberal çoğulcu toplum kuramında gerçekliğin yansıtılmasından söz edilmektedir. Marksist eleştirel toplum kuramlarında gerçekliğin üretimi ve yeniden üretimi öne çıkmaktadır. Üçüncü görüş ise toplumsal gerçekliğin inşa edildiği görüşü, bilginin çeşitli uzlaşımlara dayalı etkinlikler sonucu belirlendiğini varsayar. Bu nedenle toplumsal gerçeklik bilgisi, toplumsal failerin geliştirdikleri uzlaşımlar ve buna bağlı oluşan ilişkiler sonucunda oluşmaktadır. İnşacı toplumsal kuram, özellikle fenomenolojik felsefi yaklaşımdan temel almaktadır. 1980 sonrası kültürel çalışmalar alanının yaygınlık kazanmasıyla beraber medyanın toplumsal gerçeklikle ilişkisinde basit etki tepki modelleri ya da Ortodoks Marksist yaklaşımlardan inşacı yaklaşıma doğru bir kayma yaşanmıştır. İlgili literatürde bu konu paradigma kayması olarak adlandırılmaktadır (Dursun, 2013, s. 33-40). Gündelik yaşam gerçekliğinin kendisinin bize özneler-arası bir dünya yani başkalarıyla paylaştığımız bir dünya olarak sunduğunu belirten Berger ve Luckmann, gerçekliğin sosyal inşası kuramında sosyal gerçekliğin verili olduğunu reddederek toplumsal gerçekliğin özneler arası diyalogik bir yaklaşımın ürünü olduğunu vurgularlar. Berger ve Luckmann'a göre sosyal gerçeklik üç anın diyalektik ilişkisinde inşa olmaktadır. Bunlar: dışsallaştırma, nesnelleştirme ve içselleştirme süreçleridir. Bu modelde insan yani üretici ile kendi ürünü olan sosyal dünya arasında diyalektik bir ilişki vardır. İnsan hem sosyal dünyanın faili hem de ona maruz kalandır (Paker, 2004, s. 228). Buna göre kendimizin ve diğerlerinin öznel dünyalarıyla birlikte bir de paylaşılan ortak-duyu bilgisi vardır. Ortak-duyu bilgisi gündelik hayatın normal etkinlikleri içerisinde başkalarıyla paylaştığımız bilgidir. Ortak-duyu bilgisi sayesinde ideolojik alanda hegemonya ve rıza süreçleri gündelik yaşam içerisinde işlerlik kazanmaktadır (Berger ve Luckmann, 2008, s. 35-37).

Berger ve Luckmann için toplumun temel özelliği objektif olgusallığı ve sübjektif anlam temelidir. Bir anlamda Durkheim ve Weber'in bakış açılarının sentezlenerek üretilen gerçekliğin sosyal inşası kuramı ile sapma davranışlarının tanımlanması arasında ilişki kurulabilir. Nilgün Çelebi “*Sosyolojiden Psikiyatrye*” başlıklı makalesinde sapmayı sübjektif bir sorunsal olarak ele almanın kendi içinde, sapmanın bir olgu değil bir fenomen olduğu anlamına geleceğini ve kültürel alan ile ilişkili olduğunu dile getirir. İnsanlar arası ilişkinin tepkisel değil zihinsel bir sürecin ürünü olduğunu vurgulayan Çelebi zihindeki bu düşünme süreci içinde kültürlerin toplamının bilgi stoğu (*stock of knowledge*) içinde işlediğini vurgulamaktadır. Bilgi stoğumuz belirli bir etkiye en uygun tepkiyi vermemizi sağlayan ve oldukça güvenilir, istikrarlı bilgilerden oluşan bir depodur. Bilgi stoğu kavramı ile Berger ve Luckmann'ın sosyal inşacılık kuramındaki sembolik evrenler tanımlaması uyum içindedir.

Özellikle medya dolayısıyla yaşanan modern dünyanın gündelik hayat etkinliklerinde kültürün oluştuğu ve dolaşıma girdiği bilgi stoğu ya da sembolik evrenler sapmanın sübjektif tanımlamasında etkin rol oynamaktadır (1994, s. 188-192). Çağdaş toplumdaki gündelik hayat etkinlikleri medya dolayısıyla icra edilirken gittikçe daha fazla tele-görsel bir yaşam alanı bireyleri kuşatmaktadır. Sosyal gerçeklik yaygınlığı ile özellikle televizyon ve medya üzerinden verilen uzmanlık bilgileriyle şekillenirken sapmanın sübjektif tanımında bu teknik araçlar etkin olarak kullanılmaktadır.

Kentsel alandaki anomik durumun oluşmasındaki küresel dinamiklerden biri Ulrich Beck tarafından risk toplumu kavramsallaştırmasıyla ortaya konulmuştur. Risklerin ortaya çıkışında ve yayılmasında bilginin toplumsal ve ekonomik önemi artarken bilgiye şekil vermek ve bilgiyi yaymak öne çıkmaktadır. Risk toplumu bir anlamda bilim, medya ve bilgi toplumdur. Dünya risk toplumu teorisine göre modern toplumlar yeni risk türlerince biçimlendirilmektedir. Küresel risk algılamalarının ayırt edici özellikleri, mahalsizleşme, hesaplanamazlık ve telafi edilemezliktir (2011, s. 66, s. 357-358). Gündelik yaşamdaki artan risk algısı özellikle kentsel alanda anominin önünü açarken medya bu yapı içerisinde çifte anlama sahiptir. Kitle iletişim araçları bir yandan risk toplumunun oluşmasını sağlayan bilgi enflasyonunun ortaya çıkışında ve yayılmasına etki sahibi iken diğer yandan oluşan risk algısı sonucunda anominin, yabancılaşmanın artması ve toplumsal normların aşılması sonucunda oluşabilecek sapma davranışlarının etiketlenmesi sürecinde etkin rol oynamaktadır.

5. Araştırmanın Bulguları ve Yorumlar: Görsel Medyada Kentsel Mekânlardaki Anomik Gündelik Hayatın Temsili

Modern kültürün yapısal bir analizini yapan Neil Postman yazılı kültürden görsel kültüre geçiş sürecinde televizyonun bir üst-araç “meta-medium” statüsüne yükseldiğini vurgulamaktadır. Buna göre televizyon yalnızca dünyaya ilişkin bilgimizi değil aynı zamanda bilme yollarına ilişkin bilgimizi de yönlendiren bir araç statüsüne yükselmiştir (2004, s. 92). Televizyon kültürel alanı derinden etkileyerek bir gösteri sahnesine dönüştürürken kentsel alanda bireyin kendisiyle ilişkili kurmasının esas aracı haline gelmiştir. Geçmişten bu yana kültürel alanda yaşanan sembolleştirme süreçlerinde genelde medyanın özelde ise televizyonun yeri gittikçe artmaktadır. Tarihsel süreç içerisinde kentin tanımlanmasında vizyonun öneminden bahseden Kevin Robins’e göre kent, gözün hareketlerini öne çıkaran görsel bir karşılaşma ve deneyim alanıdır. Modern kent yaşamı karşılaşma ve temaslarla, yabancıların meydan okumalarıyla donatılırken psikolojik şokların ve sürprizlerin yaşandığı bir alandır. Bir anlamda üretim, iletişim ve karşılaşma merkezi olan kentler postmodern

kültür içerisinde gittikçe içi boşalan bir yapıya sahip olmuştur. Kentler artık yersiz-yurtsuz enformasyon ve imaj akışının hiper-alanına girmektedir. Bu yapı içerisinde realite televizyonu bu kentin cadde, sokaklarında ve evlerinde neler olup bittiğinin televizyondur. Sıradan insanı konu alan, kent yaşamındaki talihsizlerin, felaketlerin ve suçların televizyonu olarak realite televizyonu bir çeşit ahlak televizyonudur (1999, s. 209-214, s. 223-224). Robins'in açıklamaları takip edildiği zaman kentsel mekânların gittikçe tele-görsel bir şekilde tüketildiği ve hiper gerçeklik kavramı çerçevesinde tanımlandığı görülmektedir. Bu kentsel mekânlar içerisinde diğer insanlarla doğrudan ve gerçek iletişim süreçlerine girmeyen bireyler özelden televizyon ancak genel olarak medya araçlarının verdiği enformasyon üzerinden gündelik hayatlarını planlamaktadırlar. Toplumsal yaşama ilişkin riskler, tehlikeler ya da bazen fırsatlar televizyon dolayısıyla bireylerin yaşamına eklenirken medyanın oluşturduğu sembolik alan bireylerin gündelik hayatı anlamlandırma matrislerini oluşturmaktadır.

Medya dolayısıyla yaşamak artık tüm insanları birer antropolog haline getirirken oturma odalarından ötekilerin dünyasını izlemek normalleşmiştir. Medya içeriklerinin bir seçim sonucu olarak oluştuğu düşünüldüğünde medya temsilleri bize ulaşan sadece belirli görüntülerden oluşmaktadır. Ekran bu anlamda sadece bize görüntülerin yansıtıldığı bir ortam değil aynı zamanda kendi kimliklerimizi tanımladığımız ve inşa ettiğimiz öteki ile ilgili korkularımızı, düşlerimizi ve isteklerimizi yansıttığımız bir alandır. “Biz-iyi” “Onlar-kötü” gibi temel dikotomilerin inşasında ekran iş başındadır (Morley&Robins, 2011, s. 182-184). Bu anlamda özellikle görsel medya kurmaca ya da olgusal içerikleriyle kapitalist dinamiklerce şekillenen kentsel mekândaki eşitsizlikleri, mekânsal farklılaşmaların altını çizerken aynı zamanda gündelik hayat içerisindeki normatif alanı da esnekleştirerek yeniden tanımlamaktadır. Tüketim ekonomisine eklenen gündelik yaşam pratikleri içerisinde toplumsal amaçlar ile kurumsal yollar arasındaki gerilim gittikçe artmaktadır. Bunun sonucunda ise içinde yaşanan toplumun norm dizgeleri aşarak sapma ya da suç davranışları görünürlük kazanmaktadır.

Medya aynı zamanda neoliberal piyasa ekonomisinin getirisi olan risk algısının da toplumsal alanda dolaşıma girmesinde etkin rol oynamaktadır. Kendisi de kapitalist bir yapılanmanın ürünü olan kitle iletişim araçları toplumsal ve ekonomik sistemin neden olduğu belirsizlik, risk ve güvensizlik ortamını yaygınlaştırmaktadır. Medya sunduğu temsiller ile riskten kaçınma ve sistemin belirsizliğini aşma yollarını izleyiciye ulaştırmaktadır. Olgusal ya da kurmaca içeriklerde sunulan daha iyi bir yaşam temsili gündelik yaşamda bireylerin toplumun kurulu normlarının dışındaki yollara sapmasına neden olabilmektedir. Söz konusu bireyler özellikle olgusal içeriklerden oluşan haberler ve realite programlarının

konusu ve nesnesi haline gelmektedir. Bu durum ise bir dizi etiketleme sürecini beraberinde getirmektedir. Ayrıca medya belirli toplumsal grupları hedef haline getirerek ahlaki panik duygusunu uyandırmaktadır. Ahlaki panik “*moral panics*” medyanın tepkisi ile ilgili bir kavramdır. Bu durumda kişi ya da gruplar toplumsal değerler ve çıkarlar için tehdit olarak tanımlanır. Stereotipik olarak medyada temsilleri dolaşıma girerken editörler başta olmak üzere kanal yönetiminde söz sahibi gruplar ahlaki barikatları yönetmektedir. Panik konusu bazen oldukça yeni olabilir ya da uzun zamandır var olan ama aniden ilgi odağı haline gelen bir konu olabilir. Kimi zaman kısa sürede unutulurken kimi zaman ise uzun yıllar kolektif hafızada devam edebilmektedir (Goode&Yehuda, 2009, s. 22-23).

Görsel medyada kentsel mekânlardaki anomik gündelik hayatın temsili konusunda yabancı literatürde birçok akademik çalışma yapılmıştır. Eleştirel bir perspektiften medyanın konumunu ele alan bu çalışmalar anomi ve yabancılaşma duyumunun hissedilmesi, suç ve sapma davranışlarının tanımlanması ve sınırlarının belirlenmesinde ve küresel risk algısının yaygınlaştırılmasında televizyon başta olmak üzere kitle iletişim araçlarının konumunu tartışmaktadır.

Medya dolaylı bir yaşamda kurmaca ve gerçeğin karışımı sonucunda bireyler yönelim kaybına uğramaktadır. Hikâye edici anlatım ve bilgi ile kurmacanın karışımından oluşan sentetik bir gerçeklik modern dünyadaki insanın gündelik hayatını kuşatmaktadır. Özellikle televizyon tüm yaş, eğitim ve kültürel gruplarda en fazla kişiye ulaşan teknik bir araç olarak politika, tüketicilik, şiddet, eğitim, suç ve diğer pek çok insan yaşamı ile ilişkili konuyu bünyesinde bulundurmaktadır. Televizyon bir erime potası olarak küresel düzeyde belirli kültürel formları eğlence teması içerisinde sunmaktadır. Bilgi-eğlence “*infotainment*” olarak sunulan olgusal ve kurgusal içerikler bireylerin gündelik yaşamdaki sembolik dünyalarını şekillendirmektedir (Weimann, 2000, s. 3-13). Medya anlatısı sosyal gerçekliği çerçevelerken televizyon haber değeri olarak sadece görülmeye değer şeyleri ekrana getirmektedir. Televizyon sosyal ilişkileri parçalarken yerinden çıkarma düzeneği olarak çalışarak küresel düzeyde uzaktaki tüketicileri/izleyicileri etkileme kapasitesine sahiptir. Risk ve suçun medyadaki temsili kamuoyunda kaygıyı artırabilmektedir. Suçun yarattığı travma detaylarının sistematik sunumu televizüel anlatıda izlenme kaygısı ile öne çıkarılmaktadır. Türsel anlamda suça adanmış örneğin gazete hikâyeleri ve televizyon programları artmaktadır. Bu ise suç korkusunun yaşam alanında artması anlamına gelmektedir. Süreç basit bir uyarıcı tepki ilişkisi değil düşünümsel “*refleksivite*” bir özellik taşımaktadır. Böylece suç ve risk toplumsal olarak anlam kazanmaktadır (Denney, 2005, s. 89, 95-100). Suçun gittikçe yaşam alanında daha yaygın bir hal kazanması konusunda Füredi tarihsel bir bakış açısından toplumsal dönüşümü

açıklamaktadır. Buna göre II. Dünya Savaşı sonrası dönemde suç toplumun marjinal bir kısmı ile ilgili görülmekteydi. 1970’lerde suç siyasal yaşamda merkezi bir konum kazanarak kamuoyu gündemine gelmiştir. Geçtiğimiz son otuz beş yıl içerisinde ise suç bir anlamda normalleşerek toplumsal yaşamda herkesin problemi haline gelmiştir. Bu konuda 1995 yılında İşçi Partisinin “herkes kurban” açıklamasının önemli olduğunun altını çizen Füredi, çağdaş toplumlarda korkuyu patolojik olarak ayırt edici bir özellik olarak tanımlarken nasıl korktuğumuzun kültürel ve tarihsel farklılıkları olduğunu yakın zamana kadar korkunun çeşitli toplumsal olarak damgalanmış tehlikelere odaklandığını vurgulamaktadır (2006, s. 1-5).

Mason, suç ve adaletin nesnel, tarafsız bir temsili olmadığını ve gerçeklik kavramının göreceli olduğunu söylemektedir. Temsillerin doğru ya da diğerlerden daha doğru olduğunun altını çizerek risk toplumu kavramsallaştırmasıyla halkın suç ve adalete ilgisinin arttığını belirtmektedir. Medya suç etkileşiminde haber gibi olgusal programlarda ya da eğlence içeriklerinde kamusal alandaki algıya etki etmektedir. Suçun ve sapmanın medya tarafından abartılarak sunumu ahlaki paniğe neden olmaktadır (2003, s. 2-7). Risk toplumunu doğuran nedenlerden biri Beck’in (2005) *siyasallığın icadı* olarak adlandırdığı durumdur. 1980’lerle birlikte kamusal alanda büyük anlatıların yerini sıradan, küçük adamın hikâyelerine bırakmasıyla bireyin sorunlarına karşı medya alanında daha fazla ilgi duyulmaya başlanmıştır. Medyadaki yıldız sisteminin yerini alan bu yeni içerikler gündelik yaşam içinde sıradan insanın başından geçenlerin televizyon ekranlarına taşınmasının yolunu açmıştır. Özellikle modern yaşamın kentsel alanlarda getirisi olan belirsizlik ve yönelim kaybını içeren bireysel hikâyeler medya profesyonellerinin hikâye edici anlatımı içerisinde seyirlik bir nesne haline gelmiştir. Söz konusu içeriklerin izler kitleden büyük ilgi görmesi sonucunda olgusal ya da kurmaca içeriklerde bu konular daha fazla işlenmeye başlamıştır. Riskin, suçun dolayımınla süreci ile gündelik yaşamlarında birebir bu durumlarla karşılaşması zor kişiler bile medyanın sunduğu sembolik anlatı sayesinde kentsel alanda yaşanan suç olayları ile karşılaşmaktadır.

Geç modernlik çağı Beck’in tanımlamasıyla belirsizlik ve medya çağıdır. Burada sapma davranış medyada üreyip, çoğalmaktadır. Kurmaca ve olgusal içeriklerde suçun temsili belirli sınıf, cinsiyet ve ırk çizgisinde ilerleyerek günah keçileri yaratılmaktadır. Kültürel kapitalizm döneminde suç şiddetlenirken geç modern toplumun yönelim eksikliği ve güvensizlik duyumu ekonomik ve kültürel küreselleşmenin sonucunda oluşmaktadır. Medyada temsili sunulan farklı riskler ve belirsizlikler sonucu oluşan korku, *kültürel kriminoloji* başlığı altında tartışılarak suçun toplumsa inşasına odaklanmaktadır. Suç ve medya temsillerinin arkasındaki kalıplar içerik ve teknik düzleminde bir dizi sürecin ürünüdür. Olayın dramatize edilmesi, merak unsuru, sansasyonel içeriği ve stok anlatılar içerik düzleminde öne çıkarken teknik

kodlar, renk, ışık, mizansen yaratımı ise teknik düzlemde öne çıkmaktadır. Örneğin medyadaki suçlu kadın tipi onları sapmış karakterler olarak gösterirken söz konusu kişilerin aynı zamanda anne ve kadın olduklarını göz ardı etmektedir. Eşitsizlik ve suç geç modern dönem ve tüketim kültüründe tarafından şiddetlendirilmektedir. Bu süreçte sosyo-kültürel alanda suçun ve suç kontrolü medya imajları tarafından sağlanmaktadır (Mayr& Machin, 2012, s. 1-5, s. 223-225). Altheide, kitle iletişim medyası ve enformasyon teknolojilerinin sapma davranışını görsel hale getirdiğini vurgulamaktadır. Uyuşturucu ve alkol kullanımı, pornografi ve çocuk istismarı örneklerindeki gibi sapma davranışları eğlence dünyası içerisinde ele alınıp, pazarlanmaktadır. Örneğin haber hikâyeleri sadece dramatik ve eğlenceli temaları değil aynı zamanda sapmanın aşırı şekillerinin sergilendiği bir alandır. Kitle iletişim aracı sapma davranışın ve sosyal gerçekliğin toplumsal inşasında söz sahibidir. Çağdaş toplumdaki gündelik hayat kitle iletişim aracının mekânsal organizasyonu ve gündelik yaşamı dizayn edici etkisi göz önünde bulundurulmadan anlaşılabilir. Medya iki sebepten ötürü sapma davranışını anlamada önemlidir. Bunlardan ilki kitle iletişim aracı sapmanın toplumsal algısını değiştirmiştir. En dramatik, canlı ve akılda kalıcı olanı vurgulayarak sorunları ve özellikle suçları bir bütün olarak kategorik ya da karakteristik örneklerini öne çıkarmaktadır. İkinci olarak sapma davranışı da kitle iletişim aracından etkilenmektedir. Hangi davranışın sapmış olduğunu medya karar vermektedir. Kabul edilebilir davranışların sınırlarını da çağdaş toplumlarda medya belirlemektedir (2015, s. 298-301). Yapılan çalışmalar incelendiğinde medyanın tecimsel yapısından ötürü anomik karakterde olan risk oluşturan durumları, suç ve sapma davranışlarını genellikle eğlence teması içerisinde tüketilebilir olma kriterini göz önünde bulundurarak sunduğu görülmektedir.

Özetlenecek olursa korku ve risk duyumunun artması dönemin sosyo-ekonomik ve politik dinamiklerinin bir sonucu olarak işlerlik kazanırken iletişim teknolojileri kurdukları sembolik evrenler ile risk duyumunun ve suç algısının dolaymlandığı bir mecra olarak normalleştirme işlevine haizdir. Gerek olgusal içeriklere sahip programlarda gündelik hayat içerisindeki suç ve sapma davranışlarının sıradan insan tarafından işlenmiş temsillerinde gerekse kurmaca programlarda örneğin dizi ve filmlerde söz konusu davranışlar ilgi çekicilik kriteri başta olmak üzere, özendirici bir şekilde sunulmaktadır.

Sonuç

Modern toplumlar geleneksel toplumlardan farklı bir zaman ve mekân örgütlenmesi içerisinde gündelik hayat etkinliklerini sürdürmektedir. Gelişen iletişim ve ulaşım teknolojileri yerel kültürleri yerinden çıkarırken gittikçe küresel düzeyde tek tipleşen yaşam tarzlarını

dolaşıma sokmaktadır. Bu akışkan modern hayat koşulları ekonomik ve politik birçok belirsizliği de beraberinde taşıyarak bireylerin hayat epizotlarına eklemektedir. Özellikle kentsel alanlar bu dönemle birlikte öne çıkarken modern kentin bozulan yapısı yerini metropolitan alanlara bırakmıştır. Taşra ve kentsel mekân arasındaki dikotomik ayrımların çöktüğü bu dönemde toplumsal alanda bireyin gündelik hayatı dönemin özellikleri gereği belirsizlik, risk duygusu ve kentsel mekândaki suç olayları ile şekillenmeye başlamıştır. Neoliberal piyasa ekonomisinin etkisi sonucunda metropolitan alandaki temel ekonomik etkinlik tüketimdir. Kapitalizm, gündelik hayatın zaman ve mekânını tüketim etkinliği çerçevesinde örgütlerken medya burada araçsal öneme sahiptir. Metropolitan alanın görsel sunumu ile medya aracından sunulan tüketici kimlik uyum içinde varlık kazanırken kültürel alanda nicelleşme ve para ekonomisinin önemi artmaktadır. Bunun sonucunda kültürün medya üzerinden dolayımlandığı bir toplumsal yaşamda toplumsal gruplar arasındaki ekonomik, sosyal ve kültürel farklar giderek daha fazla hissedilmektedir. Medya tarafından idealize edilen yaşam şekillerine ekonomik ve sosyal nedenlerle ulaşamayan kitleler dönemin belirleyici bir özelliği olarak risk duygusunu daha derinden hissetmekte toplumsal amaçlar ile bunlara ulaşmak için kullanacakları kurumsal yollar arasında gerilim yaşamaktadır. Bunun sonucunda var olan kurumsal yollar bireysel olarak esnetilerek medya tarafından idealize edilen yaşam koşullarına ulaşmaya çalışılmaktadır.

Toplumsal alandaki norm ve kuralların esnetilmesiyle daha önce geleneğin, dinin ya da modern toplumun belirleyici olduğu etik kodlara bazen katı bağlılık gösterilerek bazen eklektik ve ara çözümler üretilerek neoliberal yaşam koşullarının bireyler üzerinden yarattığı gerilimler aşılmaya çalışılmaktadır. Süreç modern toplumun kurumsal yapısından sapma davranışı olarak görünürlük kazanırken medya buradan seyirlik unsurları ekrana taşımaktadır. Kentsel mekân içinde değişen insan ilişkileri, artan suç olgusu atomize olmuş bireyin gündelik hayatının şekillendirirken medya bu alanda ahlaki panik duygusunu şiddetlendirecek şekilde toplumsal olayları çerçevelemektedir. Özellikle haberler ve realite programlar gibi olgusal içeriklerde sunulan temsiller kır ve kentin etik kodlarından uzaklaşmak zorunda kalan ya da kalmayan bireyin gündelik hayat pratiklerini metropolitan alanda yan yana ama farklı mekânlarında görünür kılmaktadır. Bu durumun nedeni kapitalizmin genelde mekânı özelden ise kentsel mekânları planlarken ayırma ve parçalama düşüncesiyle hareket etmesidir. Ekonomik ve toplumsal olarak ayrılmış belirli mekânlarla yaşam alanı sınırlanmış kitleler arasındaki gerilim bu program içeriklerinde görülmektedir. Atomize birey bu toplumsal yapıda geleneğin ya da modern toplumun normlarının ötesinde geçici ve mevzi planlarla gündelik hayat etkinliğini sürdürmektedir.

Medyadaki kurmaca temsiller ise metropolitan alanlarda yaşanan suç olgusunu, sapmış davranışları ve risk duygumunu eğlence teması içerisinde ilgi çekici olma özelliği öne çıkarılarak pazarlamaktadır. Görüldüğü üzere medya sapmanın hem objektif hem de subjektif tanımı içerisinde önemli işleve sahiptir. Sapmanın objektif tanımında sosyo-ekonomik koşulların sapma davranışına etkisi sorunsallaştırılır. Medyanın kapitalist sistemin eşitsiz yaşam koşullarının sürdürülmesinde ve yeniden üretilmesinde önemli görevleri bulunmaktadır. Yine sapmanın subjektif tanımında sembolik etkileşim sürecinde hangi davranışların sapmış kabul edileceği ve etiketleme konusunda medyanın yaptığı çerçeveler önemli işleve haizdir. Gerek olgusal gerekse kurmaca içerikleriyle medya ticari bir yaklaşımla toplumsal olayların artılanındaki nedenleri atlayarak izlenebilir olmayı dikkate almaktadır. Modern kent yaşamının anonimliğinin içinde atomize olan insan geleneksel değerlerin yönlendiriciliğini kaybederken kuralsız ve yabancılaşmış bir dünyanın içinde yer almaktadır. Burada sosyal gerçeklik medyanın etkileşim sürecinde gerçekleşirken kurulan sembolik evrenler bireylerin anlam repertuvarlarını oluşturmaktadır. Bu durumda çeşitli nitelikte suç olarak görülen sapma davranışları tekrar eden medya temsilleri içinde yer alarak görünür hale gelmektedir. Suç, kentin kalabalık mekânlarının atomize olmuş insanların gündelik yaşam pratiklerinde bir çözüm, yaşam biçimi ve var olmak için mücadele alanının pratiklerine dönüşebilmektedir. Böylece anomik olaylara ilişkin görsel ve işitsel temsiller bireylerin gündelik yaşamlarının normatif kalıplarını esneterek genişletmektedir. Medya, suç ve sapmaya ilişkin normalitenin sınırlarını kendi zaman ve mekân örgütlenmesinde yeniden çizerek sapmanın toplumsal algısını da değiştirmiştir. En dramatik, canlı ve akılda kalıcı olanı öne çıkarırken sorunları özellikle suçluları bir bütün olarak kategorize örneklerle açıklama yoluna gitmektedir.

Özetlenecek olursa medya kapitalist bir yapılanmanın ürünü olarak tıpkı kapitalizmin mekânı örgütleme sürecinde bölüp, parçalayıp yönetmesi gibi mekânsal pratiklere ilişkin temsilleri kendi içerisinde ayırıştırılmaktadır. Gündelik hayatın tüketim ideolojisinin sürdürülmesine yönelik kurmaca ya da olgusal olan yaşam tarzı programları, haberler, kentsel mekânı suç ve anomik temsillerle bir arada gösteren diziler ve realite programlar bir arada sunulurken akışkan modern koşullarda bireyin genelde mekânla özeldi ise kentsel mekanla kurduğu ilişkinin medya dolayımıyla gerçekleştiği ve sürecin kapitalist sistemin dinamiklerince yönetildiği söylenebilir.

Kaynakça/References

- Altheide, D. L. (2015). The Handbook of Deviance. In E. Goode (Ed.), *Deviance and the Mass Media* (pp. 298-311). Oxford, UK: Wiley Blackwell.
- Bauman, Z. (2006). *Küreselleşme Toplumsal Sonuçları [Globalization The Human Consequences]* (A. Yılmaz, Çev.). İstanbul, Turkey: Ayrıntı Yayınları.

- Bauman, Z. (2018). *Akışkan Modernite [Liquid Modernity]* (S. O. Çavuş, Çev.). İstanbul, Turkey: Can Sanat Yayınları.
- Beck, U. (2005). *Siyasallığın İcadı [Die Erfindung des Politischen]* (N. Ülner, Çev.). İstanbul, Turkey: İletişim Yayınları.
- Beck, U. (2011). *Risk Toplumu Başka Bir Modernliğe Doğru [Risikogesellschaft Auf dem Weg in eine andre Moderne]* (K. Özdoğan & B. Doğan, Çev.). İstanbul, Turkey: İthaki Yayınları.
- Becker, H. S. (1966). *Outsiders Studies in the Sociology of Deviance*. New York, NY: The Free Press
- Berger, P. L. & Luckmann, T. (2008). *Gerçekliğin Sosyal İnşası [The Social Construction of Reality]* (V. S. Öğütle, Çev.). İstanbul, Turkey: Paradigma Yayınları
- Bora, T. (2016). *Taşralaşan ve Taşrasını Kaybeden Türkiye [Rural and the loser a provincial Turkey]*. In Bora, T. (Ed.), *Taşraya Bakmak [Look at the Provinces]* (pp.37-67). İstanbul, Turkey: İletişim Yayınları.
- Çelebi, N. (1994). Sosyolojiden Psikiyatrye [From Sociology to Psychiatry]. *Kriz Dergisi*, 2(1), 188–192.
- Denney, D. (2005). *Risk and Society*. London, Sage Publicaitons Ltd.
- Dursun, Ç. (2013). *İletişim Kuram Kritik (1th ed.) [Communication, Theory, Critical]*. Ankara, Turkey: İmge Kitabevi.
- Ercan, F. (2003). *Modernizm, Kapitalizm ve Azgelişmişlik (3th ed.) [Modernism, Capitalism and Underdevelopment]*. İstanbul, Turkey: Bağlam Yayıncılık.
- Ergur, A. (2007). Kentleşme Sorunsalının Açılımlarında Bir Öncü ve Kurucu: Barlas Tolan'ın Eserleri ve Akademik Yaşamına Genel Bir Bakış [A Leader and Founder in the Expansion of the Urbanization Problem: An Overview of the Works and Academic Life of Barlas Tolan]. *İstanbul University Journal of Sociology*, 3(14), 1–30.
- Foucault, M. (2006). *Hapishanenin Doğuşu [Surveiller et Punir Naisance de la Prison]* (M. A. Kılıçbay, Çev.). Ankara, Turkey: İmge Kitabevi.
- Foucault, M. (2011). *Özne ve İktidar [Dits et écrits]* (I. Ergüden & O. Akınhay, Çev.). İstanbul, Turkey: Ayrıntı Yayınları.
- Furedi, F. (2006). *Culture of Fear Revisited*. New York, Continuum.
- Gardiner, M. (2016). *Gündelik Hayat Eleştirileri [Critiques of Everyday Life: An Introduction]* (D. Özçetin & B. Taşdemir & B. Özçetin, Çev.). Ankara, Turkey: Heretik Yayınları.
- Giddens, A. (2004). *Modernliğin Sonuçları [The Consequences of Modernity]* (E. Kuşdil, Çev.). İstanbul, Turkey: Ayrıntı Yayınları.
- Giddens, A. (2005). *Sosyal Teorinin Temel Problemleri [Basic Problems of Social Theory]* (Ü. Tatlıcan, Çev.). İstanbul, Turkey: Paradigma Yayıncılık.
- Giddens, A., & Pierson, C. (2001). *Anthony Giddens 'la Söyleşiler Modernliği Anlamlandırmak [Coversation with Giddens: Making Sense of Modernity]* (S. Uyrkulak & M. Sağlam, Çev.). İstanbul, Turkey: Alfa Yayınları.
- Goode, E. & Yehuda, N. B. (2009). *Moral Panics The Social Construction of Deviance*. Oxford, UK: Willey-Blackwell
- Harvey, D. (2015). *Neoliberalizmin Kısa Tarihi [A Brief History of Neoliberalism]* (A. Onacak, Çev.). İstanbul, Turkey: Sel Yayıncılık.
- Harvey, D. (2017). *Kent Deneyimi [Urban Experience]* (E. Soğancılar, Çev.). İstanbul, Turkey: Sel Yayıncılık.
- Kaya, İ. (2005). Çoklu Modernlikler Perspektifi ve Toplumsal Kuramlar [The Perspectives of Multiple Modernities and Social Theories]. *Sosyoloji Dergisi*, 14, 1–20.
- Keleş, R. (2017). *Kentleşme Politikası (16th ed.) [Urbanization Policy]*. Ankara, Turkey: İmge Kitabevi.
- Kongar, E. (2000). *Toplumsal Değişme Kuramları ve Türkiye Gerçeği (8th ed.) [Social Change Theories and the fact that Turkey]*. İstanbul, Turkey: Remzi Kitabevi.

- Lefebvre, H. (2010). *Modern Dünyada Gündelik Hayat [La Vie Quotidienne dans le monde moderne]* (I. Gürbüz, Çev.). İstanbul, Turkey: Metis Yayınları.
- Lefebvre, H. (2013). *Kentsel Devrim [La Révolution Urbaine]* (S. Sezer, Çev.). İstanbul, Turkey: Sel Yayıncılık.
- Lefebvre, H. (2014). *Mekanın Üretimi [La Production de l'espace]* (I. Ergüden, Çev.). İstanbul, Turkey: Sel Yayıncılık.
- Marshall, G. (2005). *Sosyoloji Sözlüğü [A Dictionary of Sociology]* (Akinhay, O.& Kömürücü D.). Ankara, Turkey: Bilim ve Sanat Yayınları.
- Mason, P. (2003). Criminal Vision Media Representations of Crime and Justice. In Mason, P. (Ed.), *Introduction Vision of Crime and Justice* (pp. 1-13). Oregon, USA: Willian Publishing.
- Mayr, A., & Machin, D. (2012). *The Language of Crime and Deviance*. London, UK: Continuum International Publishing Group.
- Morley, D., & Robins, K. (2011). *Kimlik Mekanları Küresel Medya Elektronik Ortamlar ve Kültürel Sınırlar [Spaces of Identity Global Media, Electronic Landscapes and Cultural Boundaries]* (E. Zeybekoğlu, Çev.). İstanbul, Turkey: Ayrıntı Yayınları.
- Ökmen, M., & Parlak, B. (2008). Modernleşmeden Küreselleşmeye Kent Yönelimleri: Temel Nitelikler, Sorunlar ve Projeksiyonlar Urban Trends From Modernization to Globalization: Basic Features, Problems and Projections]. *KMU İİBF Dergisi*, 10(15), 199–259.
- Öncü, A. & Weyland, P. (2010). Küreselleşen Kentlerde Yaşam Alanı ve Toplumsal Kimlik Mücadeleleri [Living Space and Social Identity Struggles in Globalizing Cities]. In Öncü, A. & Weyland, P. (Eds.), *Mekan Kültür İktidar Küreselleşen Kentlerde Yeni Kimlikler [Space Culture and Power New Identities in Globalizing Cities]* (pp. 9-41). İstanbul, Turkey: İletişim Yayınları.
- Özatalay, C. (2016). Barlas Tolan'dan Hareketle Anomi ve Yabancılaşma Üzerine Bir Sorgulama [An Inquiry About Anomy and Alienation Based on Barlas Tolan]. In A. Ergur (Ed.). *Buruk Şenlik Enformasyon Toplumunda Anomi ve Yabancılaşmanın Yeni Biçimleri [Sour Festival: Anomy in the Information Society and New Forms of Alienation]* (pp. 113-131). Ankara, Turkey: Phoenix Yayınları.
- Paker, O. (2004). Batı Dışı Toplumlarda Sosyal Psikolojiyi Düşünmek: İnşacı Yaklaşımın İmkânları Üzerine Bir Deneme [Thinking Psychology in Non-Western Societies: An Essay on the Possibilities of Constructivist Approach]. In S. A. Arkoç (Ed.), *Doğunun ve Batının Yerelliği Bireysellik Bilgisine Dair [The Locality of the East and West: About Individual Knowledge]* (pp. 203-249). İstanbul, Turkey: Alfa Yayınları.
- Postman, N. (2004). *Televizyon: Öldüren Eğlence Gösteri Çağında Kamusal Söylem [Amusing Ourselves to Death Public Discourse in the Age of Show Business]* (O. Akinhay, Çev.). İstanbul, Turkey: Ayrıntı Yayınları.
- Ritzer, G. & Stepnisky J. (2018). *Sosyoloji Kuramları [Sociological Theory]* (H. Hülür, Çev.). Ankara, Turkey: De Ki Yayınları.
- Robins, K. (1999). *İmaj Görmenin Kültür ve Politikası [Into the Image Culture and Politics in the Field of Vision]* (N. Türkoğlu, Çev.). İstanbul, Turkey: Ayrıntı Yayınları.
- Sachsenmaier, D., & Riedel, J. (2002). The Context of the Multiple Modernities Paradigm. In Sachsenmaier, D. & Riedel, J. (Ed.), *Reflections on Multiple Modernities* (pp. 1-27). Berlin, Germany: Brill
- Seeman, M. (1959). On The Meaning of Alienation. *American Sociological Review*, 24(6), 783–791. <https://www.jstor.org/stable/pdf/2088565.pdf?seq=1>
- Sjoberg, G. (1960). *The Pre-industrial City Past and Present*. New York, NY: Free Press.
- Simmel, G. (2011). *Modern Kültürde Çatışma [Der Konflikt der Kultur]* (T. Bora & N. Kalaycı & E. Gen Çev.). İstanbul, Turkey: İletişim Yayınları.
- Simmel, G. (2014). *Paranın Felsefesi [Philosophies des Geldes]* (Y. Alogan & Ö.D. Aydın, Çev.). İstanbul, Turkey: İthaki Yayınları.
- Tolan, B. (1980). *Çağdaş Toplumun Bunalımı Anomi ve Yabancılaşma (1th ed.) [Crisis of Contemporary Society Anomy and Alienation]*. Ankara, Turkey: Ankara İktisadi ve Ticari İlimler Akademisi Yayınları.

- Urry, J. (1999). *Mekanları Tüketmek [Consuming Places]* (R. G. Ögdül, Çev.). İstanbul, Turkey: Ayrıntı Yayınları.
- Yörükan. A. (2006). *Şehir Sosyolojisinin ve İnsan Ekolojisinin Teorik Temelleri (1th ed.)*. [Theoretical Foundations of Urban Sociology and Human Ecology]. Ankara, Turkey: Nobel Yayınları.
- Weimann. G. (2000). *Communicating Unreality Modern Media and the Reconstruction of Reality*. California, Sage Publications Inc.